

كورد

و

ئۆرگانىن نىقدهولەتى

نقىسەرى پەرتوكى

(بىرھات ھارون رەشىد نەرمۆ)

نافى پەرتوكى: كورد و ئورگانىن نىفدەولەتى

بەرھەفكرنا : بىرھات ھارون رەشىد نەرمۇ

دىزاينا بەرگى : مەدى رىكانى

دىزاينا نافەروكى : مەدى رىكانى

چاپا: ئىكى

سال (2019)

چاپخانا (خانى)

ژمارا سپاردنى: D-/2191/19

مافى چاپى يى پاراستىھ بو نقىسەرى پەرتوكى.

- 10..... پشكا ئىككى
- 10..... مروّف و ياسايىن نىقدهولهتى
- 13..... كورتىهك دهربارهى گه ئى كورد
- 20..... هاتنا ھىزىن سهربازى بۇ باشورى كوردستانى
- 20..... ھىزىن ھەقىھيمانان -
- 26..... ھەلوئىستى برىتانيا ل باشورى كوردستانى
- 30..... پشكا دووى
- 30..... دەستپىكا سىستەمى نىقدهولهتى
- 36..... چەندىن زانىارى لسەر جوړپىن دەولهتان
- 46..... دروستبوونا دەولهتان و جودابوونا وان
- 50..... ياسايىن نىقدهولهتى و ھندەك بزاف
- 54..... پشكا سىي
- 54..... كورد و دەستپىكا سىستەمى نىقدهولهتى
- 71..... چەند نموھەك لسەر بەلگىن وى سەردەمى
- 88..... پشتى كىشا وىلاپەتا موسل
- 88..... خۇراگرى و و بەرگرى و بەرھەفانى بكارئىناپە بۇ پاراستنا خاك و نىشتمانى

91.....	پشکا چاری
91.....	کورد لسه ردهم و پشتی جهنگی جیهانیی دووی
102.....	دهلیقه کا سیاسی
107.....	کورد د بازرگانیا بهر ژوهندیان دا
107.....	وهلاتین زلهیز بو بهر ژوهندیان خو بازرگانی ب مافی کوردان کرن
113.....	پشکا پینجی
131.....	ژیدەر

دەستپىك

سلاڧ و گول لسەر گۆرا تەڧايا شەھىدپىن بزافا رزگارپخووازا كورد و كوردستانى بن ، كو ئىرۆ ئەڧ ئازادى و سەرفەرازيا مە ھەى بەرھەمى خويىنا قەرھەرمانانە ، لەورا ئەز شىام ب ئارامى و ئازادى دەربرىنى ژوان دىرۆك و رۆژانىن سەختىن ژيانا گەلى خۆبكەم ، بىگۆمان دروستكرنا پەرتووكەكى كارەكى ب سەناھى نىنە و سەرنقىسەر ژى بەرپرسىارە ژ ھەموو يەيف و نقىسنەكا د پەرتووكى دا ئاماژە پى ھاتىە دان .

دىارە ھزر و بىرپىن من و بارودۆخى ژىنگەھا ئەز تپدا دژىم ئەز نەچاركرىمە كو دەست ب نقىسن و تۆماركرنا پەرتووكەكى بكەم بناڧى (كورد و ئۆردوگانپن نىڧدەولەتى) ئەو باردۆخ و ژيانا دژوار يا خەلكى مە ل چەند سالىن بۆرى و دىسان مژولبوونا خەلكى ب تايبەت (گەنجپن مە) بكارپن نەجوان و زىانبەخش ڧە و دوربوونا پترىا ژ خواندن و نقىسن و رەوشەنبىرىەتى ، و نەتەماشەكرنا پەرتووكان و كارپن بەرەلا و ڧالا ، بوویە ھۆكارەكى سەرەكى لىك من ئپدى ئەز خۆراگرپەكى دناڧ گەنجپن مەدا دياربكەم برپكا نقىسنا ڧى

پەرتووکی کو ھەول بدم گەنجی مە بەرھە ئافا کرنا کەسایەتیا
خۆبچن و ئاستی زانین و رەوشەنبیریا خۆ بلندبکەن .

دیسان بی ھەبوونا ھیچ مەرەم و بەرژوھندیەکی ئەوان فشارین بەغدا
لسەر ھەریمی ل سالیڤن چویی ، و سیاسەت و دبلۆماسیا ریژدار
(نیچیرفان ئەدریس بارزانی) راستەخۆ کارتیکرن ل من کر کو ئەز ل
رۆژا (2018/4/28) ھزرا بابەت و پەرتووکان ژفی جووری بکەم ،
ئەفەژی وەك نیشانەك دەیتە دی کو گەنجی کورد دشیت پەرتووکان
دروست بکەت و خۆراگری و ئیرادەیا خۆ لدرژی دوژمنان بسەلینت .

بیگۆمان ھەرکارەکی توو بکەی دقیت تە ئارمانج و مەرەم پی
ھەبت ، وەسا دیارە کو مەرەما منا سەرەکی ئەو بوو یە کو ئەز
کارتیکرنا ل خویندەفانی کورد بتایبەتی تەخا گەنجان بکەم و ئیدی
پتر قەستا پەرتووکانە بکەن و پتر دەرگەھی زانست و پیزانینان
لبەرەمبەر وان قەبن و وەسا ژی دی گەلەك کارین نەجوان دوربکەفن
و دی بینە خودان جفاکەکی ساخلەم و بریکا خواندن و فیکرکرن و
ئاستی رەوشەنبیری .

بکورتی

په رتووکا کورد و ئورگانین نیقدهولهتی بهحس ل وان کیشه و گرفتان دکهت ئهویڤن ل دهستیپیکا سهدی نوزدی تا نافهراستا سهدی بیستی ، کو ههردهم کوردان کاروانی خهبات و تیڤکۆشانى و گههشتن ب ئازادی و سهربهخویى بهردهوام کریه ل ل وی دهمی گهلهک ژ وهلاتین زلهیز و دهزگهه و ریڤخراوین نیقدهولهتی ژبو پاراستنا بهرژوهندی و مفايین خو ل رۆژههلاتا نافین بتایبهتی ل عیراقی ههردهم ریگری ل ماف و داخوازیڤن کوردان کرینه ژبو نهگههشتنا مافیڤن خو مینا ئازادی و سهربهخویى و دهولهت بوون .

ديسان لسهر ئاستی نیقدهولهتی ژى ئیدی هند پویتهپیڤدان ب ماف و ژین و ژیارا گهلی کورد نههاتیه دان ، بهلکو ههردهم کورد روبهروی زولم و زۆرداری و ستهمی بووینه لسهر ئاستهکی بالا ل ئیراقی و جیهانی .

مهردم ژفی پهرتووکی و دروستکرنا وی ئهوه کو هۆشیاریهکا چقاکی و نهتهوايهتی لجهم جیلی سهردهم دروستبکهین کو ئهم بشین رۆژانین سهخت و دژوارین گهلی خو و خهبات و دیرۆکا گهلی خو

تۆماربكهين و سه ربؤرا ژئ وهر بگرين و كاروانئ خه باتئ بؤ كه هشتن
ب سه ربه خوئئ و دهوله تبوونئ بهردهوام ببه و بته پالپشت و
پشته فاني ژبو هه موو خوئندكاران كو ديروكا گه ئئ تۆماربكهين و
جيلئ پاشه رؤژئ لسهر هزر و بيرئن نيشتيماني و نه ته وايه تئ
هشياربكهين و رهوشه نبيريها كه بهئز و مهزن لجه م وان دروست بكهين
كو هزر د خو ئافاكرن و ريكخستنئ دا بكهين .

پشکا ئىكى

مرۇف و ياسايىن نىقدەولەتى

بۆچون و رايىن جوراو جورا دەر بارەى بايه خپيدانا مافى مرۇفى بەلاقبووينە وەكى گەلەك ژ پىسپور و زانايان دىيژن . دەسپىكا وى د زفرتە سەردەمى شارستانىه تا كەفن (هەشە) دىيژن فەدگەرنە سەرچاوەيىن ئاينىن ئەسمانى و هەئىك ژفان ئاماژى ب پەرتوكيىن پىروزىن دىنى خۆ دكەن ، ھندەك ژ رۆژئافايان فەدگەرىنە سەردەمى (مەلك جۇنى ئىك) ئ . پادشايى برىتانيا كول سالا (1215) ز ئاگاھداريا مافى مرۇفى يا بەرنىاس ب (ماگناكارتا) دەرخت . و ھندەك ژى (مرۇف و ياسايىن نافدەولەتى) فەدگەرنە سەردەمى شۆرەشىن فەرەنسا و (دىباجە) و دەستورى ئىكى يى فەرەنسا سالا (1791) ز . و ھەر وھا جور و بۆچۇنىن جياوازتر ژى لسەر قى بابەتى ھەنە .

ھەر وھسا ئەو چوار رىكەفتنىن بەرنىاس ب رىككەفتنامىن (جنىف) وھسا بناق دبن ب ئەگەرى دەرچۇنا وان ل باژىرى جنىف يى سويسرى ل سالىن (1864-1949) ز دىبنن نمونەيەكا گرنگە ژ بۆ

بايه خدان ب مافين مروفي ب تايبه تي بو وان خه لكي كو به شداري
كاره سات و بويه رين چه كداري و جهنگي نينن كو هه موو خه لكي
سقين بو پاراستنا سه روسامان و گيان و مالي هاولاتيان.

به لي نه فا كو ناشكه رايا د سه ردئ بيستي دا زور جوړي پيشكه فتني
دگه ل خودا ئينايه نه وزي گرنگي پيدانا مروفي و مافين وان لسهر
ئاستي جيهاني و پشتبه ستن ب ياساي ب تايبه ت د به لگه نامين
كومه لا نه ته واندا . و ههروه سا د به لگه نامين نه ته وين هه فگرتي و
راگه هاندنن جيهاني ژيدا گرنگي دايه مافين ره واپين مروفي و
تايبه ت دناف ياسايين نيقده وله تي دا . و گرنگي دايه مروفي د
ياسايين نيقده وله تي و نه ته وين هه فگرتي و د گه هاندني دا زور
شيواز و پره نسيان بخوفه دگريت . و هه ر ده سپيكا به لگه نامين
نه ته وين هه فگرتي داخو ازا ماف و سه ربه ستن بنه ره تين مروفي
هاتيه گرن . ههروه سا داخو ازا كو تايبه اتنا جهنگي جيهاني دووي و
سزادانا تاوانبارين جهنگي زي دوان به لگه نامان دا هاتيه گرن . بو
داهاتووزي نه ته وهين هه فگرتي چه ندين ياسا و رينما ده ركرن بو وان
كه سين رادبن ب نه نجامدانا تاوان و جهنگان لدزي ناشتي و نازادي
مروفايه تي و هه و لين داهيناني بو فان مه رهمان بهينه سزادان و

دادگههكرن لدويڤ ياسا و ريئماييين ههين ب گویره ی ياسايين
نيقدهولهتی دئ هينه سزادان يانژی ل گویره ی ياسايين وهلاتی خو
سهردهريی دگهل وی تاوانکاری بکهن کو ئاکنجی چ وهلاتیه ، و دیسان
ئهف بهلگهنامه ژی داخوازی ژ وهلاتین نهتهوهين ههفگرتی دکهت کو
ياسايين نافخوی ژی بگونجینت و لگهل وان تاوان و دوژمنان بسهپینت
لدويڤ وان تاوانين کرین و دیارکر ئهف ياسا خوه سهروکی وهلاتی
دگرت و ژبلی وان کهسین ب فان تاوانين مهزن رادبن و ئهف برگ و
خاله ژی دوان بهلگهنامان دا زور ب ئاشکهرایي دیاربوون ب تایبهتی
دادگهها (نورمبيرگ)دا .

کورتیهک دهربارهی گهلی کورد

ههروه لاتهکی دیروک و تراژیدیاییڤن خو هه نه ژ گهلهک لایان فه دارین به حس ل دیروکا گهلی کورد بکهین لی دقیت بهرچاف وهرگرین ژ لایهکی نهراستی و سهردهمی پیشکهفتنا نهوذا و دقیت جوهرها ناراستی و گهورینین نالهبار و گیره شوین د میژوویا کهفن و نوودا بکهین ، ئهری دبیتن د میژوویا کهفن چاوا هاتیه تو مارکرن و نقیسین ئهوان نقیسه ران چ گو تیه دهربارهی میژوویا مه و چ دبیزن و چ نقیسیه دهرهقی گهلی مه دا . ئهری وان بخو چ نقیسیه و بو مه چ نقیسیه بو وان گهل و مللهتین بندهست ب مینا گهلهکی وهکی (لوردان)؟ هه موو دبن جهی پرسیاریی ئایا فان نقیسیه رین کهفن چ دهربارهی مللهتی مه گو تیه .

ئاشکه رایه کو نه ته وه کورد بگره ژ مافین وانین نه ته وهی و نیشتمانی و مرو فایه تی چ لسه ر ئاستی عیراقی یان هه ری می بیان جیهانی زوله که مه زن لی هاتیه کرن ب ئه گه ری کو مه کا هو کارین جو راو جو ر ، ب هه مان شیوه ژ می ژوو یا ملله تی مه زی ئه ف دهر د دیتیه کو ده ستیو هردان و گهورینین ئیکجار مه زن و ناله بار بخو فیه دیتیه هه موو

میژوویا مه و هه موو خه لکی مه و گه لی مه ب دریا ژیا چهرخ و سالان.

به لی ب دریا ژا هیا میژووئی وه کی ئه ز دبینم و دخوینم پرانیا میژووناس و زانایین جیهانی تیشکی دئیخنه سه ر هندی کو گه لی کورد ب دریا ژا هیا دیروکی و تا ئیرۆژی هه رله سه ر جهی باب و کالین خو ژیاینه و ده ست ژ خا کا خو به رنه داینه و که فنترن ژوان گه لین ده ورو به ر دژین مینا تورک و عه رب و فارس و یین به ری وان وانژی . کو د هه مان ده مدا فارس به ره ف رۆژه لات و نافه راسته ئیرانی هاتینه و کو سه لینه ره کورد هیشتا ژوان که فنترن و هه روه سا عه رب زی نیمچه دورگه ها عه ره بستانی و ژۆریا باکوری هاتینه دیاره کو میژوویا واندا ب رۆنتر باس لیده هیته کرن کو لسه رده می - سو مه ری - خو ه گه هان دینه هندی کو ب پیتین وه لاتی سو مه ر ئانکو خو اروویا عیراقا نه و و پاشی به ره ف رۆژئافایی به لاقبووین ئه وت نه و دبیرنی ئۆردن و شام و فه له ستین و به حرهین ... هتد و دگه ل هاتنا ئاینی ئیسلامی و پشتی هنگی و به رده وام خه لکه ک وئ هاتیه دنا ف وه لاتین واندا و به رده وام وان سنور و قه باری خو به رفه هتر لی کریه ده ست داگرتیه به سه ر خاک و جهین گه لین دیتژی مینا گه لی کورد .

ژلايهكى ديفه تورك هه نه ئه وانژى ل داويا سه دى 13ئى سيژدى
به رهف رۆژئاڤايا ئه نادۆل هاتن كو نها دبىژنى توركيا و به رهف ده فهيرين
رۆژئاڤايى هاتن و سنورو هيزين خو به رفره هتركرن ده ست دا بسهر
ئاخ و پيروزين گه لىن بنده ست ديسان مينا كوردان ئانكو ژ ده سپىكا
په يدا بونا مرؤڤايه تى و تا ئيروژى هه ركورد هه بووينه ، لى تورك و
عه رهب و فارسان هه رثيک ژوان ژ به رۆكى خوڤه ده فهيرين كوردان
بسهر خو پارڤه كرينه پيروژى و شينوارين وان دناڤ خودا به رزه كرينه
ئانكو به رى هاتنا وانژى كورد هه بووينه و ژوان كه فترن و ديرۆك د
سه لينت كو هه تا سه دى بيستى ژى ده وله تهك نه بوويه بناڤى عيراق
،بتنى دگۆتنى جهى عه رهب و عه جه ما و د بنه رت دا جهى باب و
كالىن كوردان بووينه و عيراق بتنى زارڤهك بوو ده اته گۆتن لى نهؤ
ب عيراقا عه رهبان ده يته ناڤكرن ئانكو هندهك ره يين كوردان
حه لىان هه تا دگۆتنى ويلايه تا موسل ئه فا نهؤ (كوردستانا باشور) كو
جهى كوردان بوو، و هه روه سا دگۆتنه عيراقى (مىزوبوتاميا) يانژى
وه لاتى دناڤه را دوو روبران دا (ديجله و فورات) و ديسان د بنه رتدا
جهى كوردان بووين ، لى ئه و ده ليڤه بو كوردان نه هاتينه پيش خو
ريكبىخن و وه لاته كى به رفره ه بخوه دروست بكه ن ، به لكو دوژمنان

مال و سامان و ئاخ و پېروزييت وان نافخودا پارقه كرينه كو ئهو سنور
بخوه يين كوردان بووينه. (ت)

به ئى وهكى ديار ئهو بارودوخ و گريمانين كو كورد تيدا ژياين و
نهيه كرينيا وان و ههولين نهحه زين وان و ئيرو ئهم گه هاندينه قى
قوناغى يا ئهم تيدا دژين ، ئهوژى ژوى سنورى بهر فرهه (كوردستانا
عيراقى) بومه مايه .

دبينين گه لىن دى شيائنه لسهر ئاخا خو بمينن و ئيمپراتوريهت
و نيشتمانهكى لسهر ئافا بكهن و پاريزگاريى ئى بكهن كه چى كورد ب
دوان دهماندا ب گه لىن ژيردهست مايه لسهرتاسهرى جيهانئى ب مهزن
و بچوك و زوربچوك ژى نه شيايه ب يه كجارى ب هه ردهمى بسهر ئاخا
خو بمينن و بهردوام بن هه تا سه ردهمى دهوله تين هه فچه رخ و هاتنه
سهر و سه ره لدانا بيروبوچون و پره نسيپين نه ته وهى و نيقده وله تي
ته نانهت پارچه كه سه ربه خو ژ خاك و نيشتمانى دابين بكهن و
بپاريژن . ئه فه ژى فه دگه رته فه بو كومه له يه كا نه خو شين كومه لايه تي

(1) استجواب صدام حسين رجل المتناقضات زمانى عمره بى ژ نفيسينا محامى عثمان رهواندوزى - لندن - 2002 . لاپهرا)

و رهوشهنبیری و ئابوری و سیاسی و چٲاکی و جوگرافی و سروشتی و هلاتی و کو ههردمه دوژمن و نهحهزین کوردان چافل داگیر کرن و ژناڤرنا وان کرییه ب دریژاهیا دیرۆکی .

کورتیا بابهتی ئهوی دگههینن کول قوناغین هه ره گرنگ و سهردمی نیزیک ل دوماهیا سهدی نۆزدی و دهسپیکا سهدی بیستی و ئه و پۆرگرام و پرهنسیپن نیقهدهولهتی ب ئیکجاری هاتنه گۆری و چهسپانندن ل جیهانی و خاکی کوردستانی ژی کهفته بهر ژیر دوو دهولهتین مهزن ئهوژی (ئۆسمانی و سهفهوی)بوون کو کوردستان دناڤههرا واندا دابهش بوو ،کو پشکهکا مهزن بو ئۆسمانیا و پشکهکا دیرژی بو سهفهویا ، دیسان ئهوان دهست بهسر گهلهک جهین دی یین جیهانی دا گرت مینا ئهفریقیا و دهقهرین دیتر یین ئاسیا . (لوبنان – مصر – عیراق – ئۆردن – سوریا ...هتد) ئهفجا ههرئیک ژ باکور و باشور و رۆژناڤایا کوردستانی دبن دهستهلاتا ئۆسمانیان دابوون دگهل ویلاتا (بهغداد و بهسره و موسل) ، کوردستان د سهردمی ئۆسمانیا و سهفهویا دا جهی مملانی و ناکوکیان بوو دناڤههرا واندا و ئهقهژی بو وی چهندی فهدگههرت کو وان دهولهتان چاڤین وان لسهر داگیر کرن و سامانی کوردستانی بوو و ژ هنگی وهره تا نها کوردین باکور و باشور ب دریژاهیا سالان چهندین شۆرهش پهراکیرینه لدژی ئۆسمانی

و سەفەویان ژپێخەمەت ئازادیا کوردستانی و فەگەراندنا هیز و کەرەمەت و خاکا باب و کالا و دەستکەفت و دەستەهلات و جەین خۆ . هەر ژ دەسپێکا سەدی بیستی بارودۆخی رامیاری و ئابوری و سەربازی و ئاسایش ل سەرتاسەری جیهانی بەرەف ئالۆزی و شیلیبونی دچۆ و دروسبوونا شەروتیكدانی دناقبەرا زلەیزین جیهانی دا پتر بهیز دیوو و ئەوژی دەمەکی درێژ بوو کو وەلاتیین زلەیزین بریتانیا و فەرەنسا و روسیا چافی وان ل سەر میرات و دەولەتین ئۆسمانی بوو داگیربکەن .

دیسان بریتانیا ل دەفەری ب شیوەیهکی گشتی زۆر کاریگەر و شارەزا بوو د سنور و کاروبارین دەولەتا ئۆسمانی و دیسا فەرەنسا و روسیا ژى هەمان چاقتییرن دکر بەرامبەر دەولەتا ئۆسمانی . ئەو بوو کێشە و ئالۆزی بەرەف ئاستەکی چۆ کو بوو ئەگەرا جەنگی جیهانیی ئیکى ل سالا (1914) ل وی دەمی رهوشا دەولەتا ئۆسمانی ژ هەر روویەکی قە بەرەف خرابیی دچۆ و بۆ ماوەیهکی دەولەتا ئۆسمانی ل بەرهیی ئەلمانیا بوو لدژی هەرسى زلەیزین دی کو جەنگی جیهانیی ئیکى سالا (1914) بوونە دوو بەرهیین بهیز ئەوژی (ئەلمانیا و بەریتانیا) کو ئۆسمانیا پشتهفانی ل ئەلمانیا دکر .^(ب)

(2) بەلگەنامین نەتەوین ئیکگرتی زمانى عەرەبى بى دەم و جەه و چاپخانە ژ بەر نەبوونا بەرگی.

دیسا فہرہنسا ژى ل شامىٰ جھىٰ خوٰب باشىٰ گرتبوو و ہندہک کہسایہتیئین ديار بخوٰفہ گرتبوون و پیگہہکىٰ بهیز بخوٰ دروست کربوو شیان خوه بگہہینہ روژئاقایىٰ کوردستانىٰ ژى . دیسان بہریتانیا ژ باشورىٰ شامىٰ خوه گہہاندہ ئیران و مہعرب و عیراقىٰ و باژیرین کوت و ناصرہیہ و عمارہ ل سالا (1917) ز دگہل کہسایہتیئین بناقودہنگ شیان ہندہک ژ دہفہر و جھین ئوسمانیا داگیربکەن . ئەووبوو کو بارودوخىٰ وەسا خواست پەیماناما (سایکس بیکو) ل پترسبۆرگ لینگراد بہیتہ گریدان لناقبہرا (روسیا و فہرہنسا و بہریتانیا) و لگۆرہی فىٰ پەیمانىٰ ہەموو سامان و خاکىٰ ئوسمانیان ب پلانہکا سیاسىٰ و سەربازىٰ ہات دابەشکرن .

لگۆرہی فىٰ ریککەفتنامىٰ بەشىٰ فان ہەرسىٰ دەولەتان ہاتہ دیارکرن ئەوا کو د بہندیئین فىٰ پەیمانىٰ دا ہاتیہ دەستنیشانکرن پشتی دوماہی ہاتنا جہنگىٰ .

د ہہماندەمدا زۆر کیشا و رق و کینی دناقبہرا بریتانیا و روسیا دا ہەبوون لەوما بریتانیا زۆر پیخۆشبوو فہرہنسا بکەفتہ دناف کیشىٰ دا ، و لپہىٰ فىٰ پەیمانىٰ ویلایہتا مووسل ژملکىٰ فہرہنسا بوو دگہل ہندہک دہفہرین دیتر ل باکورىٰ کوردستانىٰ و روژئاقا ل دہفہرین شامىٰ و لوپنانىٰ.⁽³⁾

(3) کورد و کوردستان دبەلگەنامین بریتانیا دا ب زمانىٰ عەرەبىٰ ژ وەرگیڕانا (د. و لید

حمدىٰ) لاپەرا 41.

هاتنا ھیزین سەربازی بۇ باشوری کوردستانی

ھیزین ھەقبەیمانان -

ل سالا (1917) ز دەمی شۆرەشا ئەکتۆبەری ل روسیا سەرھەلداي بۇ ژناڤرنا رژیما قەیسەری ل وی دەمی ھیزین روسی خوہ ژ پەیمانان (سایکس بیکو) فەکیشا و شۆرەش بوو ئەگەری ھندی کو سۆشیالیستا روسی شیا رژیما قەیسەری بەھرفینن و سەربکەفن . و روسان ئەو پەیمان بۇ دەولەتا ئۆسمانی ئاشکەراکر و بەندیڤ وی ژى ئاشکەراکر بۇ کاربەدەستین ئۆسمانی و پاشان رووس ژ داگیرکرن و ژ فەلقینین سەربازی رھوستا و وەلی ھات بریتانیا مەترسیا جاران نەما ژ نیزیکبوون ژ دەقەرین ژیر دەستەھلاتا رووسی ، و ژلایەکی دیشە مەترسی لسەر کوردان ژى نەما و لەورا نەمانا مەترسی لسەر بریتانیا وەکر بریتانیا ھیزین خوہ راوہنەى باشوری کوردستانی کرن و بەلاقەپیکر ھەتا نیزیکبوون ژ باژیری مووسل چونکی لدووڤ پەیمانان بەریتانیا مووسل بخۆ دانابوو ، ل دەسپیکى وان بریار نەدابوو بۇ مووسل بچن چونکی وان دەقەرین خواروويا عیراقى ھەلبژارت بوون لی پاشی ژ بریارا خۆ لیقەبوون بەرەڤ دەقەرین نەفتاوی یین عیراقى چۆن ژوان (مووسل و کەرکوک و کوفە...ھتد)

ئەفچا دناڤ كوردان دا كەسايەتیی ناقدار (شیخ مەحمودی حەفید) بریارا دروستكرنا دەولەتا سەربەخۆ ل سلیمانیی دا لئ هیچ جارەكئ ئەف بریار نەبوویە جەئ دلخۆشیا بەریتانیا ژبەرکو گەف بوو ل سەر بەرژوهندیپن وان ، لئ دبنەرەتدا جەئ كەفنارئ كوردانە ، و ل جەئین دیتر یپن كوردستانی ژئ وەسابوو، (ل باكورئ كوردستانی) ژئ ل دیروكیدا خەبات و شەری كوردانژی تاكەنەبوویە ئانكو هزر د ئیكریزیئ نەهاتیە كرن و هەگەر هاتبته كرن بالین خیانهتكار هەبووینە كو ئەفەژی دژی بەرژوهندیا گشتی و هەلومەرجین نیشتمانی بوو . (بە)

پشتی ئاشكەرابوون و دیاربوونا پەیمانناما نەئینی یا (سایكس بیكو) خواست و حەزین داگیركرن و دەستبەر داگرتنا كوردستانی و دەفەرین ئۆسمانی زیدەتر بوو ژلایئ فەرەنسا و بەریتانیا و بوونە هەفرکی ل سالا (1918) جەنگی جیھانی یئ ئیكئ بەرەف دوماهیئ

(⁴) استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانئ عەرەبی ژ نقیسینا محامی عثمان

رەواندووزی - لندن - 2002، لاپەرا 40,42,43.

چۆ و ل وی دەمی ئەمریکا ژى هاته مهیدانی پشته فهكیشانا رووسیا
ژخۆ فهكیشانی ژ ریکهفتنا (سایکس بیگو) .

ل وی دەمی ئەمریکا بوۆ زلهیزان داخۆیاکرن دقیت هزر ل مافی
مرۆفی و دیموکراسیی و سهربهستی و نازادی بکهین ل دهقهري کو
دیاره ناشتی دخواست بوۆ خوشیی و دوربون ژ زیانی مهزن بسهر
دهقهري لی دیاره ئەمریکا ژى لدویف بهرژوهندی خۆ دگهريا لهورا
ئهف پروپاگهنده کرنه.

ل وی گافی هیشتا زیانی مهزن بهر ب دهولهتا ئوسمانی نهکهفتبوون
و باردوخ یی لبار بوو ، و ئەمریکا نهگه نههین دی ژ دابهشکرنا
میراتی دهولهتا ئوسمانی بی بههر بن ،لهورا هاته مهیدانی و داخوازا
رهوستاندنا شهري کر و چهندی پروپاگهنده کرن ، ئەفجا ئەمریکا
ئەمریکا نهرازیبوونا خۆ ل بهرامبهر پهیمانانما سایکس بیگو دهبري
و سهروکی ئەمریکا (ولسن چهرچل) چوارده خالی بنافودهنگ دانه
زلهیزان لدور میراتی دهولهتا ئوسمانی و بهلافکرن ، و د ئیک ژوان
خالاندا مافی گه لی کورد فهگریدای بوو کو بهحس ل جههکی ئارام و

مافی ئۆتۆنۆمی دەھیتە کرن ژبو نەتەوا کورد ، پشتی ریککەفتنا
(مۆهریس) ب شیوهیه کی فەرمی کۆتایی هات و فەکیشان دەستپێگر .

ئەفجا دەستەهلات ل تورکیا زی ببو دوو بەش کو بەشەك دگەل
دەستەهلاتا سولتانی بوون و بەشەك دگەل لیژنا (ئیتیحاد و
تەرەقی)بوون کو پیکئینابوو و کو لدژی هەربیریارەکا دەستەهلاتا
ئۆسمانی بوون واتە سولتانی و کورد زی دناڤ وانده بوونه دوو بەره
ئیک دگەل سولتانی و یا دووی دگەل لیژنی و ژهەردوولایان فە
بەرژوهندین کوردان دبن مەترسیی دابوون و (موستهفا کەمال
ئەتاتۆرک) دەست ب فەلقینین سەربازی بو لایئ ئەنادۆل و پێشرووی
کر بو دەفەرین کوردان.

ل گورە ریککەفتنی دڤیابا هیژین ئۆسمانی بی کیشە و گرفت و شەر
دەربازی ناخا عەرەبا بن و ئەفەژی پشتی وان ریککەفتن و سۆژین
دەولەتیین زلھیز داینە (شەریف حسین)مەککی ، ئەگەر چی دەولەتین
زلھیز ئارمانجین خۆین تایبەت هەبووینە دگەل عەرەب و ئۆسمانیا ، و
دناڤ عەرەبانژی سەرکردین وەسا نەبووینە کو خەلکی بخوہ گریدەن

و گۆهداری بکهن و لدویف فهرمانی و ان بچن لهورا پتیا دهفهرین
وان ژ دهست چۆن .

لدویف ریککهفتنی وهسا دیاربوو نهتهوهین نهتورك یین ژیر
دهستهلاتا ئۆسمانی رزگاربهکن و مافین خۆه شاد بن .

دقیابا نهتهوا کوردان ژی فهگرتبا چونکو جیاوازی و ان دگهل تورك و
عهرب و فارسا زۆر یا رۆن و ئاشکهرابوو لهورا شیوهیهکی فهرمی وی
پهیمانی بهحس ل مافین کوردان نهکر ، و ل وی دهمی هیزین
سهربازی یین بهریتانیا ل دهوروبهری، باژیروی مووسل بوون و نیازا
وان ئهوبوو دهستهلاتا خۆ بو ماوهیهکی زۆر دریر بکهن ژبهه جهین
نهفتی ، لی ئهوبوو لگور پهیمانا سایکس بیکو ویلاتهتا مووسل مافی
فههنسا بوو ، ئهفجا سههرکردی سهربازی (جهنرال مارشال) ب فهرمی
بریارا گرتنا مووسل دا و گۆت ئهگهر بشهر ژی بت دی گرین و تورك
نهچارکرن دهست ژ ویلاتهتا مووسل بهردهت و پهیمانیهکی دگهل
مۆرکهت ل نۆقه مبهرا (1918) ز و ل داویی د گفتوگو یین ئاشتی دا
وان گۆت ویلاتهتا مووسل پارچهکا ژ تورکیا لی ههر ههول و بزاقین
وان دبی مفا بوون ، و ل سالا (1919) ز چ جهین کوردستانا باشور د

دهستی دا نهمان و ههموو کهفتنه لبه‌ر دهسته‌لاتا بریتانی و ئه‌فجا
هاتنا جهین کوردان ل وی ده‌می سلیمانی لژی‌ر دهسته‌لاتا کوردان
دابوو ب فه‌مانره‌وییا (شیخ مه‌حمودی حه‌فید) ل ده‌قه‌ری ، به‌لی
هیشتا کیسه د زۆربوون ل ده‌فه‌ر و سنوری ئیران و تورکیا ، و ل
هه‌ردوو به‌شین باکور و باشور واته ئیراق و تورکیا و کیسه د ئالۆز
بوون ، هه‌روه‌سا ژبلی برگین چارده خالی یین سه‌رۆکی ئه‌میریکا دبی
مفا بوون و ئه‌فه‌هه‌ ئه‌و هیزین سه‌ربازی بوون به‌ریتانی ئینایه باشوری
کوردستانی و ویلاتا مووسل و ژ په‌یمانی لیقه‌بوون .^(٥)

⁽⁵⁾ کورد و کوردستان (د. عبدالرحمان قا سملو) لاپه‌را 42 .

هه‌لویستی بریتانیا ل باشوری کوردستانی

دراستی دا به‌رۆفاژی نافچه‌ییڤ و یلایه‌تا به‌غدا و به‌سرا یانژی عیراقا عه‌ره‌بی ،کو به‌ریتانیا بیرونیازه‌کا مه‌زن لسه‌ر هه‌وو کو ئازادبکه‌ت لژی‌ر ده‌سته‌ه‌لاتا ئۆسمانی بینته‌ دهر و بینته‌ سه‌ر ده‌سته‌ه‌لاتا خو ،به‌لی هه‌لویستی بریتانیا لسه‌ر باشوری کوردستانی ئانکو ویلایه‌تا موسل هندی ٦ رۆن نه‌بوو چونکه‌ وان هیشتا به‌رنامی خو لسه‌ر وان ده‌قه‌ران به‌مامی نه‌دانابوو کو ب چ شیوه‌یه‌ک و ریک پیکبکه‌ن و به‌مامی گرنگیی پیدده‌ت چونکه‌ بریار و به‌رنامه‌ ل وی ده‌می وه‌سا ب سه‌ناهی نه‌بوون کو بریتانیا ب فه‌رمی بریارا بده‌ت لسه‌ر ویلایه‌تا موسل بتنی چهند بیرورایین گشتی هه‌بوون بو وی به‌رنامه‌ی .

له‌سه‌رده‌می ئۆسمانیا فه‌رمانه‌ه‌وییا باژی‌رین ویلایه‌تا موسل دانه‌ وان که‌سان کو تورک بوون یانژی خو‌ه‌ ب تورک دانه‌ دیارکرن یانژی بو خزمه‌تا ئۆسمانیا خو‌ه‌ دانه‌ دیارکرن یانژی بو به‌رژوه‌ندیین وان کاردکرن ئه‌فه‌ بو باژی‌رین مه‌زن ،و بو فه‌رمانه‌ه‌وییا باژی‌ر و باژی‌رین نافنچی و باژی‌رک و گوندا دانه‌ خه‌لکی ده‌قه‌ری کو ئه‌وژی میر و ئاغا و به‌گ بوون کو نونه‌راتیا ئۆسمانیا بکه‌ن و کارین وان ب باشی ریشه‌ بیهن ، ژبه‌رفی چهندی پاشکه‌فتن ب گه‌له‌گ روویین ژیانی دیاربوون

ژ ئالىي چىڭكى و كارگىرى و ئابورى...هتد ، ژبلى نهخوشى و ئاستهنگىن كۆمەلايهتى و ئەفە ھەموو ئەو رىك بوون ئۆسمانیا بكاردىنالى وىلايهتا موسل ، ئى گاڤا برىتانى ھاتىن ئەف سىستەم گوھارت و دەفەر ھەموو خستە ن ئىك دەستھەلاتى واناژى كۆنسل و نوينەرپىن خۆ ھەبوون سەرپەرشتىا كارى دكر و ھەروەسا جەنەرالى ژى بوون و سەركردىن عەسكەرى بوون خودان حوكم بوون ل دەفەرى ، ئەفە ھەموو ژى بوو ئەگەرى پاشكەفتنا بارى ژيانى دەفەرى ژبەرھاتنا ھىزىن جۇراوجۇ يىن داگىر كەر ل باشورى كوردستانى كو دوور ژ پىشكەفتنى ئەفەژى ئامرازىن سەرەكى يى ھىزىن گرنگ و داگىر كەر بوو .

ھىزىن برىتانىا خۇدا دىاركرن و ل سالا (1919)ز پىشتگرىا ھىزىن كوردى يىن (شىخ محمودى حەفید) كو جھەكى ئارام دروست بكەت ،ئى بەرىتانىا ھەرگاڤ دڤىا وان بخاپىنىت و جھىن وان ژى داگىر كرن .

ئەڤجا ژبەر رىكەفتنا ھەردوو لىان شەر و ئالوزى و پىكدادان دناڤبەرا ھىزىن شىخى و بەرىتانىا روویدا ،و شەرى دژوار و ناڤدار دروستبوون و برىتانىا چ كەسايەتى نەدىتن كو پىشت پىگریدەن وەك

سیخور زانیاریان بو بینن ل دهقه ریښ کوردان داگو شیخ مهحمودی
حهفید پیبگرن و سلیمانیی داگیرکربکهن کو هنگی مالبهندیی بهرگریا
کوردان بوو ، بهریتانیا گهلهک ههول دان لی ههولدانین وان دبی مفا
بوون و ل دوماهیی باجهکا مهزن بسهر کوردان سهپاند و رهفتارین
توند و دژوار دگهل کوردان کرن و ئەفهژی راستهوخۆ کاریگهری لسهر
بهرژوهندیښ ئاغا و میرین کوردان ههبوون .

ژبلی کارتییکرنا ل رووین ئاینی و ئابوری و کۆمهلایهتی ل دهقه ری
ئهفجا ههرزوو گهلهک ژ دهقه ریښ کوردستانی ژبهه فشارین بهریتانیا
تووشی کیشه و گرفتان بوون و هندهک ژی خویناوی بوون ئانکو
بشهرکهفتن وهکو سلیمانیی و زاخۆ و ئامیدی و ئاکری و رهواندۆز و
کوی و ههولپیر و پاشی خانهقین و کفری و کهرکوک ژی فهگرتن .

ئهفجا شیخ مهحمود نهچاربوو ل هندهک جهان هیزین خوه فهکیشن
و ملهچی هنده بریارین داگیرکههراڤ بوون ، ئهفجا بهریتانیا هیزین
خۆ ل باشوری کوردستانی جیگیرکرن و جهین کوردان داگیرکرن و فی
وهلاتی ب درپژاهیا دیرۆکی لدرژی ماف و خواستین گهلی مهکارکریه ژ
پیخمهت بهرژوهندی و مفایین وهلات و نهتهوه خۆ ب تایبهتیژی

جهين نهفتاوى يين عيراقى و ويلايهتا مووسل (كوردستانا باشور) ،
بهلى ئهفه دگهل كوردان بتنى نهبوو .

بهلكو وان زفرينهك د بريارين خودا كر دگهل (شهريف حسين)ى
مهككههئ ژبه ر هندئى كو دست بسهر دهفهرين نهفتاوى يين عهرههئ
ژى دا بگرن و كونترؤلبكهن .

ئهان كاروكريارين بهريتانيا رؤژ بو رؤژئ مهترسى و كاريگهريى
بسهر خوه ئينا ل رؤژههلاتا نافين و لسهر ئاستئ نيئدهولهتى ژى
ههبوو كو مهرما وان بوو دهولهتين عهرههئ بگرن و سنورين خوه
بهرفرهكهن و دهستههلاتا خوه ل دهفهرئ پهيرهو بكهن و نهفتئ ژى
داگيربكهن و بتنى بهرژوهندين وان د پاراستى بن و چ زيان ژ چ
روويهكى نهگههنى ،ئهفجال باكور و باشورئ كوردستانئ بير ل
دهمهزراندنا دهولهتا سهربهخويين كوردى دهاتهكرن كو هيشتا دبن
دهستههلاتا بريتانيا دابوون لئ ههرزوو وان گهورين بسهر دهفهرئ دا
ئينان و ههلويستئ خو دگهل كوردستانا باشور گوهارت و ژهه ر
سؤزهكا دايى ليئقهبوون .

پشکا دووی

دەستپىكا سىستەمى نىقدەولەتى

ئەگەر زوو يان كەڭىدا ھىندەك جۇرپىن پىۋەند و پىرەنسىپىن نىقدەولەتى ھاتبانە زانين ، بەلى ب شىۋەيەكى زۇر سادەتر پىتر دىناڭبەرا دوو يان چەند لايەنەكا دا بوو ، و ژ شىۋەيەكى نەتەوھى يان نىقدەولەتى نەبووئە .

ژ ھەژى بەھسكەرنى يە كو ئەو پەيمان و پىرەنسىپ و رىككەفتنامىن سەردەمى زوو يان كەڭىن كار پىھاتىيەكەرن ، و ھەمووان خۇ نواندبو ناف ئەوۋىن دىتر ھەتا ئەو سەردەمى سىستەمى دروستبوونا دەولەتان پىگەشەكەرى و ژلايەكى دىڭە بىروھۇش و زانىارىپىن جۇراو و جۇرپىن (ئادەمىزاد) بەرھە قوناغەكا نوو و پىشكەفتى چۇ ، بگەر ژ رووۋى پىشەسازى و بازىرگانى و زانىارى و گەھاندن و ھاتۇچۇ ژى ... ھتد .

ب شىۋەيەكى گىشتى ئەو پىۋەند و ياسا و رىنمايىن نىقدەولەتى يىن ھەتا ئىرۇ ژى ھەين و كارپىكىرى ، پىسپۇر و شارەزايىن جىھانى دىرۇكا وئۇ قەدگەرىيننە بو وان وەلات و باژاركىن ئەورۇپى كو دگەھنە سەدى شازدى و ھەقدى .

ئانكو سەردەمى ھەردەفينا رژیما دەردەبەگایەتی و ژناقیرنا دەستەلاتیئ زەمینی و ئاینی ب تاییبەت یئین پاپا و کەنيسەیان کو ئەو خودان ھیزبوون ل وی سەردەمى ،و ھەروەسا رزگاربوونا میرو و پاشا و شکۆداران و دەرھینانا وان ژوی دەستەھلاتا کو سیمایی زولی پێشەدیاربوو و ھەلبژارتنا وان بو ریشەبرن و سەرپەشتیکرنا کاروبارین دەولەتی .

ل وی سەردەمى ژى دروستکرن و پیکئینانا دەولەتان یئین نوو دروستکری ژوی چارچۆفی دەرچۆن و ل چارچۆیی ئاخ و گەل و نیشتیمان و بدەستەھئینانا سەرودری و کول ریکا ھەبوون و پیکئینانا حکومەتی بوو .

ل ئاکاما جەنگی سیه سالیائ ئورۆپا ،کو وی پەیماننا (وستھالیا) ھاتە گریدان و دبیزیت دقیت بەری بنیاتی یئین یاسایین نیفدەولەتی بەینە دانان .

ژبەرکو ژ ئەگەری فی پەیمانئ کو دەستەھلاتا میرو دەردەبەگان ل سەر رژیما حکومرانئی و دەستەھلاتئ و حکومەتی ل ئورۆپا ھاتیە کیمکرن و سستکرن و ئەفیژی یەکسانی دناقبەرا ئاین و گەل و نەتەوہ و

دەولەتتا دەسپىكر و ھەروەسا ھەمان پەيمان كو بريار لسەر گھۆرينا
نوينەرين ھەردەمى يىن دەولەتاندا داى و جىبەجىكرن .

ھەروەسا ھەولا ئىنانا وان ياسا و پرنسىپ و رىنمايان دا كو پىويست
بوون بۇ رىگريكرن ژ تەرەزوويا نىقەدەولەتى بۇ پارىزگارىكرن ژ
ھەبوونا ئاشتىي ل ئۆرۇپا .

لەورا ژ روويى سىياسى قە كۆمەلە نوو يا نىقەدەولەتى لسەر بناغى قان
ياسا و پەيمانان دروستبوو و كەفتنە كارى واتە شىوھىي وى پىكھاتبوو
ژ سەرورەرى و يەكسانى ە سەربەخۆى ، ئەفجا پرنسىپ مافى
چارەنقىس پتر دچنە دناف وان ياسا و پەيمانين نىقەدەولەتى دا .

ئەفجا شۆرەشا فەرەنساژى ل سالا (1789ز) سەرکەفتن ب
دەستقەئىنا و دانپىدان ب مافى چارەنقىسى كر .

دىسان كۆمەل و بزوتنەوہ يىن سىياسى يىن سەدى نۆزدى وەسان ل
ياسا و پرنسىپين خۆكر كو دانپىدانى بکەت و دياركەن كو ھزرا
نەتەوہى و مافى چارەنقىس بەرى بنىاتى نىقەدەولەتى يە .

و پشتگریدان ب فی خالی ژی پیدقیه دانپیدانی ب وان کۆمهلان بکهن
کو رهگهزهکی هافپهش ههیه ژبو هندی پیکفه بهینهگریدان وهک
نهتهوه ، و سهروکی ئهمریکا یی وی دهمی ل دوماهیکا جهنگی
جیهانی یی ئیکی د گۆتارهکیدا ب روڤ و ناشکهرایی گۆت پیدقیه
ههموو گهل و نهتهوهیهک مافی خوڤیس و بریقه برنی ههبت د
ههروارهکیدا و گۆت دهربارهی وی یهکی ژی گهلین بن دهست پیدقیه
رزگارب و هزر د ریقهبرنا خوڤا بکهن و مافی وانه ، و دادیارکر
جودابوونا گهلین بن دهست ب رییا ریفراندۆمهکی بت کو جودابن و
قورتالبن ژ بن دهستی و مافی ههرگهل و نهتهوهیهکی یه .

ئهفهژی د بوچوڤ و یاسایین کۆمهلا نهتهواندا ئیک ل دویف ئیکی
چیبوو پشتی جهنگی جیهانی یی ئیکی هاتن روودان .

کو ئهف بریارین سهروکی ئهمریکا بو ریگرکر ژ جهنگ و پیکدادانی
بوو ژبو بهرقرارکرنا ناشتی ل جیهانی ، بهل د وی دهمییدا ب دههان
کیشین سنوری فیزا و پاسپورتان دا دروستبوون ئهگهر چی ئهمریکا
ئهندام نهبوو د ریخراوین نیقدهولهتی دا و بهشداری ژی د

ژى نەشىن كاروبارىن خوۋ بىرئىقەببەن ژ ژبەرنەبوونا دەزگەھان ،
لەورا دەولەت ناھىتە دىتن و لەورا وان ھەلومەرجىن ياسايى و
نىقەدەولەتى نەشىن بدەستقەبىنن .

بوۋ نمونە : دادگەھا تەحكىمى يا نىقەدەولەتى لسەر كىشا پۇلۇنيا
لسەردەمى ئەلمانىا و پۇلۇنيا ل سالا (1929ز) بىرئاردا كو دقئىتن
دەولەتى خاك و گەل و ھىزو و دەستھەلاتا خوۋھەبت بوۋ رىقەبىرنا
كاروبارىن ھاولاتيان و دەفەرى بگشتى . (□)

ھەروەسا پەيماننا (مۇنتقدىو) كو ل سالا (1933ز) ل ناقبەرا وەلاتىن
ئىكگرتى ھاتە گرئىدان كو دقئىتن خاك و گەل و حكومەتەكا بەئىز
ھەبت ھەتا كو كەسەك لدويف ياسايىن نىقەدەولەتى وەرگىت و
پەيوەندىيەت خوۋ دگەل وەلاتىن وى دروست بگەن .

(⁶) ياداشتناما گلوپ پاشا لاپەرا (29).

چەندىن زانىارى لسەر جۇرپن دەولەتان

بىنەمايى دروستبونا دەولەتان بتنى شىۋەيەك بخۇفە نەدەيتىە
ددىرۇكىدا بەلكو پترىا شىۋان بخۇفە دىتە كو جىاوازى دگەلىك
هەبوويە بگشتى دەولەت ژلايەكى فە دىنە دووبەش:

ئىك : دەولەتا سادە ، ئەو جۇرە دەولەتە كو دەولەتەكا سەربەخۇ
بتنى يە د بنىاتدا ، و دەستەھلاتا وى ب هەموو كاروبارپن نافخۇ و
دەرفە دا دىت بىيى كو برىارى ژ لايەنەكى يان دەولەتەكا دى وەرگىت
و ملكەچ بىت .

دوو : دەولەتا مورەكەب (لىكداى) ، ئەو دەولەتە كو پىكدەيت پشتى
خۇلىكدان و ئىكگرتنەكا زىدەتر ژ دەولەتەكا سادە كو هەموو پشت ب
دەستەھلاتا هەفپشك گریددەن كو ئىك سەرۇك هەبت بو
سەرپەرشتىكرنا كاروبارپن دەولەتى ، ئەفەزى ب دەولەتىن ئىكگرتى
و يەك دەنگ دەينە ناسىن و ئەفى ژى چەند جۇر و شىۋەين جىاواز
ژئىك دوو هەنە ژوان ژى :

1-ئىكەتيا كەسايەتى : ژوان جورە ئىكەتيا دەولەتانە كو هىچ
گۇرانكارىەك بسەر رىقەبرنا كاروبارپن نافخۇ و دەرفە ناھىتەكرن و

ھەرئىك ژوان و دەستھەلاتا تايبەتا خۇ ھەيە بۇ ھەر بريار و فەرمان و راگەھاننەكى د گشت بواراندا، و ئەفجا شونا ھەبوونا چەند سەرۆكان دى ئىك سەرۆك ھەبت كو خودان دەستھەلاتەكا رەھا بن لسەر ئۆرگانىن دەولەتى، و جوړى فان ئىكەتيا ژى د ميژوويى دا كىم بوويه و گەلەك نەمايە زيىندى .

ئەف جوړە ئىكەتيا ژى كەقنە دناقبەرا ئىنگلتەرا و ھانوفەر دا ھەبوو ل سالىن (1714-1737ز) ھەروەسا دناقبەرا ھۆلەندا و لۆكسمبورگ ل سالىن (1815-1890ز) ژى دا ھەبوو ، و گەلەك نمونىن ديژى و يا ھەژى بەحسكىن يە ئەف ئىكەتيا دناقبەرا دوو دەولەتاندا بوو .

2-ئىكەتيا راستەقىنە : ئەف ئىكەتيا ھنگى دروست بوون دەمى چەند دەولەتەك خۇ دئىخنە لبىن دەستھەلاتا ئىك سەرۆكى و دەستھەلاتەكا ھاوبەش بۇ گشت دەولەتان دروست دبت و جەھى دەستھەلاتىن ھەموو دەولەتان دگريت ، بۇ بريقەبەرنا كاروبارىن دەرڤە و مۆركنا پەيمان ريككەفتان دگەل وەلاتىن دى ، ئەفەژى دى نونەرەتيا دبلۆماسيا ھاوبەش دروست كەت لىناقبەرا وان و بەلى د ھەمان دەمدا ئەرئىك ژوان دى خودان سەربەخۇيا خۇ بت و دريڤەبەرنا كاروبارىن خۇدا و

شەر ژى دناقبەرا واندا ب شەرى نافعخويى دەيتە ھەژمارتن و نمونا
فان ئىكەتيا ھەبوون وەكى دناقبەرا نەمسا و ھۆلەندا ، ل سالىن
(1868-1918ز) و سوید و نەروىچ ل سالىن (1815-1905ز) ،
بەلئ نھۆ ئەو جوړئ ئىكەتیی نەمايە .

3-ئىكەتيا كۆنفيدرالىي : ئەو جوړە كو دوو دەولەت يان پتر پەيمانان
دناقبەرا خۇدا گريډەن و بو دەستقەئینانا ھندەك ئارەزوو و
ئارمانجین ھاوبەش ، لەورا ب مەبەستا فان كاران رادبن ب پيكتيئینانا
ھندەك دەستەيین تايبەت ژ پسيپوران كو بقان كاران رادبن .

لگور فئ ئىكەتیی ژى سەربەخویا ھەركەسەكى دەيتە پاراستن و ریز
لئ دەيتەگرتن و مافی وی ژى دەيتە پاراستن ، لئ دەستەلاتا ھاوبەش
نابنە ھەردەمی و جھئ فەرمان و برياران دنافا وەلاتی و خەلكيدا ،
بەلكو ئەف دەستەيا ھاوبەش دكارن سيستمەم و ھيلين بەجئ و
سیاسەتا گشتی و ياسايان دابنن بو ريقەبرنا كاروبارن خۆ و
ھەردوولا ، كو د بەرژوھنديا ھەموو لايين ئىكەتیی دابن كو جوړە
سیستمەكە و ھەرئیک ژوان دەولەتین دگەل ئىكەتیی دئ
سەربەخویا وانا تەمام مينن و ئەوان دئ مافی گريډانا پەيماناما و

رېځهفتنا و کونگرهيان ههبن و دشين دناڤ سلکين دبلؤماسى و رېځخراو و کؤمهلين نيځدهولهتى ئەندام بن و بهشدارى بکهن و شهر ژى دناڤهرا ئەندامين فى ئيکهتیی ب شهرى نافعویى لسهر ئاستى جيهانى دهیته ههژمارتن .

و دبیت د ههر دهمهکیدا ئەڤ ئيکهتیه بهیته لادان و ئەڤجا دى ئەو دهولت سهربهخؤ و ساده مینت و دشين پتر دهستکاری د کاروبارين خؤدا بکهن و ببنه دهولهتین فيدرالى .

4-ئیکهتیا فيدرالى (دهولهتین ئيگرتى) : دوو دهولت يان پتر دئین يهکبگرن و فى جؤرى ئيکهتیی دروست بکهن بؤ ريشهبرنا کاروبارين خؤ ، و ئیک دهستور ژى دى بؤ فى ئيکهتیی ههبت و بسهر ههموو تاکين وهلاتى دى هیته چهسپانندن و ملکهچ کرن و نابت هيچ کهسهک دژى دهستههلاتى و بريار و ياسايين فى دهستورى کاربکهت و راوهستن.

و ئەڤ ههموو کار و کريارنه دى لژير دهستههلاتا ئيکهتیی دابن و ههتا کاروبارين دهرامهتى .

ئەگەر چى ھەر ئىك زوان دەولەتان دىقېتن حكومەت و دەستھەلات و سەرورەييا خۇ ھەبت ، لى د بنەرەتدا ھەردوو لا دى ملکہ چى وان فەرمان و بريار و ھىزا ئىكەتیی بن چونكى ئەو بەرزترین و بەھزترین ياسايان ددانیت و دشین ریککەفتنامەك ھەبیت ل ناھبەرا ماف و سنورین وان دەولەتین ئىكەتیی دا بەژدارن .

و نمونا فان جوړه ئىكەتيا زورن وەكى ئىكەتيا ئەمريکا و ئەلمانیا و سويسرا و بەرازيل و کەنەدا و ھندستان و ئوستراليا ... ھتد .

و ئەف سيستمە ژی دشین دەولەتەکا سادە ژ باردوۋخەكى تايبەت بگھورن بو دەولەتەکا فيدرالى ، ئانکو پىکبېھين ژ چەند ناھچەيەکا و ھەرئىك زوان دەستھەلات و حكومەتا ناھچا خۇ ھەبت و نوینەر ژى د ھەموو ئورگانين ھاوبەش دا ھەبن ل حكومەتا فيدرال ، ئەفەژى ل وان دەولەتان روودەن کو ژ گەل و ئاين و پىکھاتين جياواز پىکھاتبت ئانکو وەلاتى تەخ و چين و ئول و ئاينان بن کو باروۋدوۋخەكى تايبەت ھەبت و ژيانا وانژى وەسا بخوازيت .

5-ھندەك جوړين ئىكەتین تايبەت ھەنە و نھوژى ھندەك يين ھەين وەکو ئىكەتيا سؤفیهتا بەرى و پەيوەندىين گەلین بریتانى

(كۆمۈنولس) و دۆمەنىكايا فەرەنسا ، و جۇرپىن كۆمۈنولس يپىن نوو و
ھندەك كۆمارپىن سەربەخۇ دروستبوون ل ئىكەتيا سۆفپەتا بەرى .

و ژلايەكى دپقە دەولەت بجۇرەكى دپژى دبنە دوو بەشپىن سەرەكى
ژوانژى دەولەتپىن خودان سەرورپپەكا تەمام و دەولەتپىن سەرورپپەكا
نەتەمام :

أ-دەولەتپىن سەرورپپەكا تەمام : ئەوە كو دەولەت خودان سەرورپپەكا
تەمامە د رپقەبرنا گشتى دا د دامودەزگەھپىن دەولەتپىن ژ ھەموو
رووپىن ئابورى و سىياسى و تەكنەلۇجى و زانىيارى و جفاكى و
كارگىرى ... ھتد ، و ھەرورەسان ھەموو پپوھند و ياسا و پەپمان و
رپككەفتن يپىن خۇب ھپچ وەلاتەكى فە گرى نادەن ، بەلكو ل گۇرەى
وان ھزرورەھست و بۇچۇنپىن خۇ كاردكەن و سەرورپپەكا دكەن .

ب-دەولەتپىن سەرورپپەكا نەتەمام : ئەو دەولەتن كو ھپچ دەستەھلات و
ھپزەكا يەكلای نپنن كو ئۇرگانپىن خۇ رپقە ببەن و سەرپەرشتيا
كارى خۇبكەن بەلكو بەشەك ژ ناپچپىن وان لژپر دەستەھلاتا
دەولەتەكا دى يان زپدەتر كاردكەت .

بابه تین فی دهلته تی ژی ژیهک جیاوازن و دبنه چهند بهشین
سه رهکی ژوان ژی :

1- پاشکهفتی : ئەف حاله تا ژی ب وان دهلته تان دهیته گۆتن دهمی
دهولهت ب دهلته تهکا دیقه دهیته گریدان و ل داوییی ژی ب وان
هموو کاروبارین دهرقه و نافخۆ ژی دا بت وهکو : میسر و بولغاریا و
رۆمانیا کهفن دهمی هموو ب ئیمراتوریهکا عوسمانی فه هاتینه
گریدان .

2- پاریزی (حمایه) : دفی حاله تی دا پیوهندهکی یاسایی دروستدبن
پشتی ریکهفتن دگهل دهلته تهکا دی لدویف وی پهیمانی ، کو
دهولهتهک خو دئیخته ستوییی دهلته تهکا دی کو بیاریزن و
پاریزگاریی لیبکهن ژ دهلته تهکا ژوی مهزنتر و بهیزتر ئەف جوړی
دهولهتان ژی دهست ژ دهستههلاتین نافخۆ و دهرقه بهردهن بو
دهولهتهکا دی ب مەرهما پاراستنی .

ل فان سالین داوییی ژی چهندین گۆرانکاریین باش هاتنه دی ژفی
بابه تی کو کهفته بهر کارتیکرنی ب تایبه تی پشتی داگیرکنا (کویت)

ژلايى ھېزىن سوپايى ئىراقى ڤه ، ھەروەسا پىشتى كۆچا مليونى يا
كوردېن كوردستانا باشور ژى ل ئىراقى سالا (1991ز) .

ئەڤ حالەتە ژى دوو شىۋەيان بخۇڤە دگريت :

ئىك - ب رىكا داگىركن و سوپا و سەربازى ئانكو دڤى حالەتى دى ب
ماوھىەكى كىم ھىزى سەپىنتە سەر دەولەتەكا كىم ھىز و دەستەلات
و لاواز .

دوو – ب رىكا نىڤدەولەتى كو ب ئەگەرى دۇستايەتى و دراوسىيى يان
مرۇڤايەتتىيى يان بو بەرژوھندىيىن دەولەتەكى يان پتر دى پارىزگارىيى
ژ خاكەكا بى دەولەت كەت بو نمونە وەكو دەولەتا كۆيت (1990ز)
پىشتى داگىركنا وى ژلايى سوپايى ئىراقى ڤه ، كو وان ژى داخواز ژ
نەتەوھىيىن ئىگگرتى و دەولەتان كر كو پارىزگارىيى ل كۆيت بكەت و
ژدەستىن ھىزىن بەعس رزگاربكەت و ئارام بكەت ئەڤجا لگۆرەى
چەند برىارىن نەتەوھىيىن ئىگگرتى و زلھىزىن جىھانى و پىشتەفانىا
ھندەك دەولەتتىن عەرەبى بوونە ھەڤپەيمان لدژى (ھىزىن بەعس) و
شىان د ماوھىەكى كىم دا زەرەر و زىاننىن زۆرىن گىانى و مادى و
مەعنەوى ب ھىزىن عىراقى بگەھىنن و كويتى رزگاربكەن .

ئەفە دەربارەى كويتى بوو ، ھەروەسا چەندىن نمونىن دىترزى ھەنە
وەك ناوچەيىن بۆسنە و ھەرز و گوڧيا كو بەرى ھنگى ل چارچىوہ و
سنورى وەلاتى يۆگسلاڧيا بوو وان داخوذا ھاريكاريى ژ نەتەوھيىن
ئىكگرتى كر لدزى صربيا و مۆنتنگو ، ھەروەسا زى خەلكى
(كو سوڧ) زى نمونا فى بابەتى يە .

3- ماندىن (ئىنتىداب) : ئەڧ جوړە سيستەمە كو رزىما ئىمپرالىستى
نخىسيبوو و ئەفە زى ل داوى ھاتنا جەنگى جىھانىى ئىكى ھاتە
نخىسين و بەلاڧكرن و ھاتە بكارئىنان و ھندەك ژ وەلات و نافچە و
گەل و بتايبەتى ناوچەيىن روژھەلاتا ناڧىن ھاتنەگرىدان ب ھندەك
وەلاتىن گەورە و سەركەفتى د جەنگى دا و ژوانا زى بتايبەت برىتانيا
و فەرەنسا ، نمونە زى وەك عىراق و فەلەستىن كو ئىخستىنە لبىن
داگىركاريا (ئىنتىداب) برىتانيا و سوريا و لوبنان و لژىر داگىركارىە
فەرەنسا ، بەلى ئەڧ سيستەمە گەلە فەنەكىشا بەرەڧ ژنافچونى و
ھەرەڧىنى چۆ .

4- سپاردن (وصايە) : ئەڧ سيستەمە بو ھندى ھاتە دانان بو وان گەل
و نافچەيىن كو مافى ئۆتۈنۈمى بەدستقەنەئىنايى ، ئەفەزى پشتى

جەنگى جىھانى يى دووى سەرھەلدا ژبو چارەسەرکرنە کىشىن وان گەل و نەتەوان ئەوین داخووزا جودابوونى دکەن .

5- دەولەتین ھەردەم بىلايەن : ئەفەزى جۆرەكى تايبەتە ولاتانە و جياوازن ژ دەولەتین بىلايەن بەلى ژئىك دوو نىزىکن دەندەك بواراندا و دقین لايەنگريا هیچ لايەنەكى نەكەن ل دەمى روودانا شەرى ، و ئەف جۆرە ولاتەزى پىويستى ب تەرازوويەکا نىقدەولەتى ھەيە نە بو دوربوون ژ شەرى و خواستا ئاشتى و ئارامى دنافبەرا دەولەتاندا لدەمى شەرى .

نمونا وان دەولەتان كو ئاشتى بخوازت وەكى نەمسا و سويسرا و سوید و ژبلى وان بابەتین كو ھەول دەیتەدان بیخنە ژیرچاقدیریا راست و بى لايەن و راستەوخویا نىقدەولەتى ژبەر چەند ھۆكارین جودا جودا و تايبەت ئەو جھ و دەفەرین جوگرافى كو نافچەكە ب ئەگەرى ئاینى فەگریدایە يانزى ژ ئەگەرىن گەل و نەتەوايەتیی و ھەبوونا كیش و ئالۆزبىن بەردەوام و نمونا فان دەفەرانزى وەكى قودس و تەنجا و تریستا .

دروستبوونا دهولهتان و جودابوونا وان

دروستبوون و جودابوونا دهولهتان ژئیک و دوو ب چهندين شیواز و

ریگا دبت ژوانژی :

- ب ریگا ریکهفتن و پهیمان و ناشتی و ئارامی دبت .
- ب ریگا بکارئینانا هیز و توانا هاولاتیان و گروپین چهکداری دبت .
- یانژی ب ریگا داگیرکنا هنده ژ خاک و جهین دهولهتی دبت ژلایی کومهلهکا خه لکی فه ، نه فجا دهولهتهکی بخو پیکدئیت بیی کو دانپیدانی بت لسهر وی خاکی .
- یانژی ب ریگا هندهک دهولهتین دی کو ههولا دروستکرنا دهولهتهکه سادهیا مورهکهب بدن .
- یانژی بریگا ههلبزارتنا کو بچن دنگدانئ و ریفراندمهکه گشتی نه انجام بدن .
- یان ب ریگا یاسایی ، وهکی دروستبوونا وهلاتئ فلیپین کو لدووف یاسایین ئهمریکا ل سالا (1934ز) دروستبوو .
- یانژی ب بریگا پهیمانین نیفدهولهتی ، وهکو پهیمانانا دنافبهرا ئینگیلتهرا و ئیرلهندا (1970-1971ز) دنافبهرا بریتانیا و

میرنشینین کەندافی ل سالا (1921ز) ژى ئیرلەندا ئازاد و سەر بەخۆ بوو دروستبوو .

و ئەوا دناقبەرا بریتانیا و میرنشینین کەندافی دا دروست بووی بوو ئەگەری دروستبوونا وەلاتین بەحرەین و قەتەر و میرنشینین عەرەبی ب دەولەت هاتنە هەژمارتن .

- هەرۆسا دبیتژی دەولەت ب بریارەکە نیفدەولەتی دروست بن و ئافا بن وەکی دروستبوونا دەولەتا ئەلبانیا ل گۆردی بریارین کۆنگری نیفدەولەتی لەندن ل سالا (1912ز) کو ب بریارا فەرمی یا فی کۆنگرەدی بوو .

دیسان ب بریارەکا کۆمەلا گشتی یا نەتەوویین ئیگرتی ل سالا (1949ز) دەولەتا لیبیا هاتە دروستکرن ز

- هەرۆسا ب ریکەکا دیژی دەولەت دروست دبن وەکو لسهەر بنچینەیی پارچەکرن و دابەشکرنا دەولەتەکی یان خاکەکی یان گەلەکی بۆ چەندین ناوچە و دەولەتان .

- ژوانژی وەکو کوریا باشور یانھۆ و قیتنام و ئەلمانیا کەفن کو هەرئیک ژوان دوو دەولەتین سەر بەخۆ و جیاواز پیکئینان .

ئەو سنورپن دناقبەرا دەولەتاندا ھەينە ئەو تىشتە پىروزە نىنە كو نەھينە گھۆرىن ب ھىچ شىۋەھىەكى ھەروەكى نھۆ بۆ كوردان ھەى .

ھەروەكو ئەم دبىننن و تەماشەدكەين دى بىننن كو سنورپن دەولەتان دەھينە گھۆرىن وەك مافەكى دىموكراسى لى بۆ كوردان ئەف تىشت ديارە خەيالە ژبەر كو ئەو دوژمن و نەحەزپن مە ھەبن ب درپژيا دىرۆكى .
پترىا دەولەتا كىشا سنورا دناقبەرا واندائالۆزە و ئالۆز ماىە تائىرۆژى ، مينا كوردان .

كو ھندەك ژوان بووینە ئەگەرى پەيدابوونا جەنگ و شەرىن قورس و نالەبار دناقبەرا واندائالۆزە و ھەتا نھۆژى د بەردەوامن مينا وەلاتىن :
ئسرائىل و فەلەستىن ، توركىا و يۇنان ، عىراق و سعودىە ، سعودىە و قەتەر ، سعودىە و يەمەن ، قەتەر و بەحرەين ، ئەسىوبىا و نەرىتېرىا ... ھتد .

پترىا نەتەوہ ھەرنىك نەتەوہنە و عەرەبن كو بەرى ھنگى ژى دناقبەرا مپرنشنىن عەرەباندا دياربوو .

و پستی جودابوونى و دروستکرنا شیوه و قهبارى دولهتى ئەفجا ئەو پیدى ب دانپیدانا ھندەك دینە داگو ب دولەت بەیتە ھەژمارتن و بچیتە دناڤ ریکخراو و کۆمەلین نیقدەولەتى دا و باوەرى ب وان بەیتە داین داگو ل ئۆرگانین نیقدەولەتى د چارچۆڤى وان یاسایین ھەین تەماشەى وان بکەن و رەفتار و سەرەدەریی دگەلدا بکەن وەك دولەت .

بەلئ ئەفە رانا ھندى نادەت کو تەواو و بوونە دولەت دانپیدا ل جیھانى و ھیچ گۆرانکاریبەك بسەردا ناھیت ، نەخیر دەربارەى قى بابەتى دڤیتن نوینەرین وى دولەتى بەیتە دیارکرن و ئینانا ھندەك نوینەرەكى کو سەر خەلكى دىڤەنە ل وى جەى یان ژى باوەرى نەکرن ب وى نوینەرئ وەلاتى کو خودان ھەموو دەستەھلاتەکن ، یانزى ھەیە دولەت ئاستى ریشەبرن و سەروریا خو ژ دەست بەدەت لى ھەر نوینەرئ وان ماپە ل دەزگەھین نیقدەولەتى و ئەفە ھەموو ژى ئامازە پى ھاتیە کرن کا چاوا دولەت دورستدبن و ژیک جودا دبن .

ياسايين نيقدەولەتى و ھندەك بزاف

ياسايين نيقدەولەتى و بنچينەيىن و پرنسيپين نيقدەولەتى ژ كەفن و نوودا بتنى ژبو دەولەتان و كەسايەتيان نەبوويە ، بەلكو بەحسى ھندەك بزۆتنەوا ژى دكەت و ئماژى ب وى ژى دكەت كو كو تاكە مروّف ژى جەى خو دفان خال و ياساياندا گرتى و لقيدەرى ژى دى بكورتى بەحس كەين :

1-دانپيدان ب شورەشگيران : شورەشگير ئەندامين جەماوهرى جەماوهرى نافچەكينه كو رادبن ب خەباتەكا چەكدارى يا ريك و پيك (دوور ژ شەرين نافخو و ئازاوه و تيكدانى براكوژى) ژ پيخەمەت رزگاركرنا ناوچە و دەفەرين خو يين ھاتينە داگيركرن ژلايى دەولەتەكا دى فە .

2-دانپيدان ب جەنگاوهران : ئەفەژى بو وان كەسان دەيتەگوتن كو جەين خو ئازادكرين و شورەشا وان سەرکەفتن ئينايى و دەست بسەر دەستەھلاتا تيدا بگرن و حكومەتەكا بەيز پيكنئيناين ل وان دەفەرين كو ئازاد كرين ، و سوپا و ھيز و پيشمەرگەكى باش و ريك و پيك ھەبن و كار و ھەلوپستين وان لگۆرەى وان ياسا و رينمايان بن يين

حکومەتی داناین و وی دەمی وەکی جەنگاوەر رەفتاری دگەل بکەت و دانپێدانن پێبکەت و ل وی حالەتی ژێ دە ئەو روبەروی وان یاسایین نیشدەولەتی بن ئەک یین نافخۆیی دەولەتا وان دارشتی ، لەورا دەمی کەفتنا ئێک ژ جەنگاوەریین وان بەدەست دوژمنان یان کەفتنا وان دقیت وەکو بەندی جەنگاوەر رەفتار دگەلدا بەیتە کرن و ژبلی هەندەک مافین دیژی هەینە ، وەکی مافی پیکئینانا پاپوران و ئامیرین هاتنوجۆنی و نابت رەفتاری دگەل وان بکەن و کیشە لسەرن .

د میژوو یا کەفتنا ژێ چەندین نمونین ژفی جۆری هەبۆینە وەکی دانپێداننا ئەمریکا ل سالا (1817ز) بریتانیا (1822ز) ب گەلین ئەمریکا باشور وەکو جەنگاوەر لدرژی ئسپانیا و هەروەسا دانپێداننا بریتانیا ب یونانیان ل سالی (1821-1825ز) و هەروەسا بو بزوتنەو هیا رزگاریا عەرەبی ل حیجاز بو جودابوون ژ دەولەتا ئۆسمانیا ل سەر دەمی جەنگی جیهانی یی ئیکی و دیسان دانپێدانان ب حکومەتا دەمی یا جەزائیر کو ل قاهرەیا پایتەختی میسر

پېكھاتبوو لدهمى شهري رزگارىا عه ره بى لدژى فهره نسيان ل
نافه راستا چهرخى بيستى . (1)

3- دانپيدانان ب بزوتنه وه يين رزگار يخوازين نيشتمانى وه كو
جهنگاوهر: هندهك ريكخراو و كوئنگره يين دنافه را دوله تان و
ريكخراو يين نيقده دوله تى چهندين بريار دهرخستن بو هندى باروجه د
سه ردهمى جودا جودا د ئارام بن، ژوانژى گرپدانا كوئنگره يى سهرانى
يىن دوله تين بى لايهن ل قاهره / مصر ل سالا (1964ز) بو
برياردان لسهر خه باتا گه لان بتايبه ت يين ژيرده ست ، نه وين بن
فه رمانه وييا ئيمپراليازمى بو مافى چاره نقيس و بو فى مه ردهمى زى
برياره ژماره (2852) يا سالا (1971ز) يا كو مه لا گشتى يا نه ته وين
ئيكگر تى هاته دان دهر باره ي پويوستيا ره فتار كرنى دگه ل خه لكى
هاوبه ش يين بزوتنه وه يين به ره هه نگارى و جهنگاوهرى ل پينافى
رزگارى ل خواره وييا نه فريقيا و نه و ناوچه يين ژير ده ستى
ئيمپراليازمى و نه و ده سته لاتا خه باتى دكه ت ژ پيخه مه ت رزگارى و
مافى چاره نقيس و ههروه سا ره فتار كرنى وان وه كو به ندى جهنگى لدهمى

(7) راستيى بنه رته دهر باره ي نه ته وه يين ئيكگر تى ب زمانى عه ره بى - قاهره - 1977

هاتيه چاپكرن لابه را (3,4).

گرتنا وان ل پيى ريكهفتنا (لاهای) ل سالا(1907ز) يا جنيف ل سالا (1949ز) هاتيه مؤركن .

و هروهسا بريارا كومه لا گشتى يا نهتهويى ئيگرتى يا ژماره (2918ز) ل سالا (1972ز) ژبو بزوتنه وهيا رزگاربخوازا ناچه ييىن ژيىردهستى پورتوگال هاته دهركرن ل دانپيدان وهكو جهنگاوهر و خودان خهبات لدژى ئيمپراليىمى پورتوگال .

ديسان كؤنگره يى سهرؤك يىن وهلات يىن بيلايه ن ل جه زائير ل سالا (1973) هاته گر يىدان و دقى كؤنگره يى دا بريار هاته دان بو زيده كرن و گه شه پيدانا جورى هاريكار يىن سهربازى و سياسى و هه موو بياقه كى دى بو بزوتنه وه يىن رزگاربخوازان ، و كاركرن بو هه ول يىن به ردهوام و پيويست و بو هاريكاريا سهركهفتنان د خهبات يىدا.

و هروهسا كومه لا گشتى يا نهتهويى ئيگرتى بريارا ژماره (3103) يا سالا (1917) دهرخست كو خهباتا گه لان لدژى زؤرداران و ئيمپراليىزم و رژيىم يىن ره گه زيه رستانه د چارچوقى ناكوك يىن چه كدارى دا دى هيتيه هه ژمارتن ژيىن نيقد هولته يى و دى ياسا و ريىنمايىن نيقد هولته يى هينه بكار ئينان .⁽⁸⁾

⁽⁸⁾ راست يىن بنهرهت دهربارى نهته وه يىن ئيگرتى ب زمانى عه ره بى - قاهيره - 1977 هاتيه چاپكرن لابهرا (12,13).

پشکا سیی

کورد و دستپیکا سیسته می نیفدهوله تی

ل هەردوو بەشین دەستپیکێ دیاربوو کو نەتەوا کورد وەکی
هەرنەتەوہکا دیتەر یا جیہانی یە ، وەک نەتەوہ و کۆمەل و مرۆفێ ژ
هیچ کەسەکی قێ جیہانی کیمتر نەبووینە و نابن ، بەرۆفاژی ہندی
کورد ژ گەلەک گەل و نەتەوین دیتەر باشتر بووینە ژ رووی
دەستفەئینانا سەربەخوئی و ئەندام بوون د ریکخراوین نیفدەولەتی
دا ، تەنانەت ئەگەر ژبەر ہەر ئەگەرەکی بت کو ل دەستپیکا سەدی
بیستی تا ئیروژی نەبووینە وەلاتەکی سەربەخو ، ئەقە وی چەندی
ناگەہینت کو نەتەوہ بناغەیی دەولەتی بخۆفە نابینت یانژی ژ رووی
سروشتی و یاسایی و راستیا وی ژ نەتەوہکا دیتەر کیمتر ، یانژی
مافین مرۆفی و نەتەوہیی و یاسایی ئەوی مافی پینادەت کو خودان
دەستفەلاتا خویا سەربەخو بن یانژی کو مافی وانە وەکو ہەموو
کۆمەل و گەل و نەتەوہین دیتەر خودان دەولەت سنوری خۆبن ، یانژی
ئەو ہەلومەرج و شیوہیین پپوویست بو ناسین وەک نەتەوہ ژبو
پیکئینانا حکومەتی تیدا بن ، لی بەرۆفاژی قێ چەندی گەلی کورد ل

باشوری کوردستانی هه‌رپشتی دوماهیک هاتنا جهنگی ئیکی یی
جیهانی ل سالا (1919ز) حکومه‌تا ناوچه‌یی ل سلیمانیی پیکئینا
لژی‌ر سه‌رکردایه‌تیا شیخ محمودی حه‌فید ، واته وان هه‌ر شیوه‌یه‌کی
ده‌وله‌تی هه‌بوو .

ئه‌گه‌رچی عه‌ره‌بێن رۆژه‌لات ئه‌وان هه‌یج ده‌سته‌ه‌لاته‌ک نه‌بوو
بتایبه‌تژی عه‌ره‌بێن عیراقی لسه‌رده‌می شیخ محمودی هه‌شتا
حکومه‌ت زی پیکنه‌ئینابوو ، به‌لکو پشتی دوو سالی‌ن دیتر ژنووی
حکومه‌تا عیراقی دروستبوو .

ته‌نانه‌ت هنگی باشوری کوردستانی ب عیراقی فه‌ نه‌هاتبوو گرێدان و
بریار ژێ نه‌دابوو لی‌گگری‌دانی دگه‌ل عه‌ره‌بان و حکومه‌تا عیراقی
بکه‌ن و لگه‌ل بژین ، لگۆر ئه‌و یاسا و رینما و پره‌نسیپین ل پشکا
دووئ مه‌ نفیسین و به‌حسکری ، یانژی لداویئ دئ که‌فنه‌ دنا‌ق‌فی
پشکا سیئ دا .

دقیابا ل‌دوماهیکا جه‌نگی جیهانیی ئیکی یه‌که‌م ره‌فتار و مامه‌لا دگه‌ل
کوردان هاتبا کرن وه‌ک نه‌ته‌وه‌ بانه‌ خودان ده‌وله‌ته‌کا سه‌ربه‌خۆ
،ئه‌گه‌رچی مافه‌کی ره‌وایی وانبوو .

ل هه مبهري ئه و خهبات و مانديبونا دور و دريژا ديروكي كو ژبو
 نازاديي د جهنگن ، بهي دراستيدا زي دفيابا كوردان دهه فهريي
 بهر فراه گرتبان و حوكم لي كرابا و يهك دهنگ بان و ئه و دهه فهريي
 مايژي بلا ژبو پاشه روژي هيلابان ههروهكي مه ل بهشي ئيكي نماژه
 پيدايي ههروهكو نه ته وه كورد كه فترن ژ تورك و عه رهب و فارسان ،
 بهي به داخه و نه ته وه كورد ب دريژا هيا ديروكي هيچ مفايهك ژ فان
 سوژ و پهيمان و ياسا و ريككه فتنا نه ديتي يه .

كهواته مافخوارنا كوردان و كاريگه ريبا وي لسه رده مي نويدا دزقرته
 سه رده مي سيسته مي نيقد هوله تي ئانكو ئه م دكارين بيژين ب
 شيوه يه كي گشتي و جيهاني بهه موو كي م و كاسين ويثه و سه رده مي
 له تكرنا دهوله تا ئوسماني و تا ئيرو زي ئه في سيسته مي گهل ژ نه ته وا
 و گهلان كرنه دهوله ت و سه ربه خو كرن لي دراستا مه كوردان دا
 كه مته رخه مي كرن ، ل وي ده مي هه ر كورد ئه و نه بوو كو گه لي كورد
 ژ مافين خو بين نه ته وه يي و مروفايه تي و ياساي هاتبنه بي به شكرن
 ، بهلكو پتر كار هاتيه كرن ئه و كوردين مايژي بهينه له تكرن و مافين
 وان بهينه فه شارتن و بن پي كرن .

ھەروەسا ن فۇ سىستەمى ھارىكاريا وان نەھەز و دوژمنان دكر ژھەر روويهكى بۇ ژنافېرن و نەھيلانا كوردان ب ھەرشىپوھيهكى ھەبت .
ژ ھەموو پرهنسىپ و ياساين سىستەمى خو دەرگەفتن و دژى ياساين نىقدەولەتى بوون . و دكارين بېژين ئەو سىياسەتا دوژمنا ژوى دەمى و تائىرۇ ژى ھەر بەردەوامە لدژى گەلى كورد .
و ئەو لايەنن بەشدار د خوارنا مافين رەواين گەلى كوردا ھىچ جارەكى د نامادە نين بەرسقا فان جوړە تاوانين خوږدەن و دانپيدانى بكن و ھەركەسەكى گوومان لسەر بابەتى و لايەنەكى ھەيه دشىت ب نازادى فەگەرتە ناف بەرپەرېن دىرۇكى يين راست و دروست كو ب شىپوھيهكى زانستى و ئەكادىمى ھاتبە نىفساندن و تۆماركرن داکو داکو بۇ وى لايەنى بسەلېنت كو بەشدارى كرىبوو د خوارنا مافين كورداندا ل سىستەمى نىقدەولەتى نىقسار ھەموو بەلگەنە لسەر وان كەمتەرخەمېن لايەنن بەشدار د سىستەمى نىقدەولەتى دا لدژى گەلى كوردستانى .

ئەفەژى بۇ ھندى يە داکو بۇ ھەركەسەكى خویندەفان تاج رادى وان زۆردارى ل نەتەوا كورد كرىيە و مافين پيشلىكرىنە و فەشارتىنە ، بتايبەتژى ل سەدى بىستى دا ئەف تاوانين مروفايەتى ل گەل مە

هاتینه کرن ،لهورا مه ژى دقیتن ههر بریكا فان پهرتووك و بهلگهیان
ژبو نفسی لپی مه و نهوؤ و داهاتووئی گهلی خو بدین دیارکرن کانئ
کورد کینه و چهند زۆرداری و ستهم ل مه و مافین مه هاتینهکرن
بدریژاهیا دیرۆکی ، ژهه موو رووین ژیانئ فه بگره ژ سیاسی و
ئابوری و سهربازی و زانیاری و نهتهوهیی و نیشتمانی و چفاکی
و...هتد .

یه ناشکرایه کو ئەوا بسهری کورداندا هاتی تاوانهکا ههرمهزن و
گران و ناخ ههژین بوو و ههتا ئیرۆژی بهردهوامه کو ئەفه ژى ژ
ئهگهرین نافخویی و دهرکی و گریدانا چهندین پهیمان و ریکهفتنا
مابوو ههتا ئیرۆ روژ بومه کوردستانا باشور ماى پتر پیزانین لسه
فان دهردهسهريت کوردا ژى هوین دشین پهرتووکین دیرۆکی ئەوا
سهرنجا من راکیشای (أستجواب صدام حسین – رجل المتناقضات) یا
نقیسهری وئ د.میران عهلی بهگ کو ب هویری بهحسی فان سهرهاتی
و دهردهسهری و نههامهتین گهلی مه دکهت . لهورا ل فیرا ههول دهم
ب سادهیی و بکورتی تیشکی بیخمه سهروان خالین گرنگ کو ب
میژوویا گهلی مهفه گریدایی یه لگۆرهی وان ژیدهر و بهلگین کو من
بدهست خوڤه ئیناین کو بهحس بکه م .

ئەگەر ل قىدەر بەھسى وان تاوانىن نەتەوا خۇبكەين دى بىنين كو چەندىن سەركرده و كەسايەتتىن ديارىن كورد لدزى وى زولم و زوردارىي راوہستايىنە ژبو بەرەفانىي ژ گەل و خاك و نەتەوا و پىرۇزىين خو ، لى د ھەمان دەمدا چافى مە بوى نەيەك دەنگى و نەيەكرىزا گەلى مە دكەفیت و لىبرا مە دەپت ژوان پەيامەك ھەبوويە ژپىخەمەت كوردستانەكا سەربەخو و ئازاد لى ئەفەزى براستى يا زەحمەتە چونكە ھندەك ژوان بالەك بوويە ھندەك بو كوردستانى و ھندەك ژى دگەل دوژمنان بوئە ژپىخەمەت ھندەك مال و سەرۋەتى دىيائى لدزى دۇزا گەلى خو كاركرىنە لەورا دى بىنين تا ئىرۇزى كورد ژبو كوردستانەكا بەيىز يىن د جەنگن بتنى ژپىخەمەت مافى خويى ھندە سالىن خەباتا نەتەوھىي و نىشتمانى بدەستقەبىن ، لەورا دى بىنين ئەوان سىياسەت و ھەلويسەت و بنەما و استراتىجىيەتتىن دىيائى و نەيەك دەنگيا مە ھەردەم بوويە گەفەك لسەر ماف و بەرژۋەندىن مە .

لقيدەر ژى دى نامازى دەينە ھندەك ژ پەيىقن (ھارۇلد نىكلسون) گەورە سەركردى برىتانيا كو دىيىرت : ئەو رۇژا مە بكوردان گۆتى وەرن بىنە دەولەت وان ھىچ شىۋەيەكى خو ب پەيىقن مەفە ماندى

نەكر ، كەچى ل وى دەمى ئەفە چار دە خالىن سەرۆكى ئەمريكادا
 ھاتبوو ، بەلى براستى ل قىدەر دياربوو ئىدى ئەو خالنه نہجھى
 باوھرى ئە (درو بوون) ، بەلكو ئەف خالنه بۇ ھندى بوون كو گەلىن
 بن دەستين دەولەتا ئۆسمانى رزگاربەكەن و مافى چارەنقىس بدەستقە
 بينن ، بەلى وەكى بەرى ھنگى مە ئامازە پى دايى ھىشتا كورد
 روبەروى جەنگى نہبوون و پشتى داوى ھاتنا جەنگى جىھانى ئىكى
 زى دەولەتا ئۆسمانى گەلەك بېھيز و لاواز بوو و دناخوئا واند زى
 شەر دروستبوو جھين وان بسەر زلھيزان ھاتنە دابەشكرن وەك
 بەرىتانيا گوتى ئەفە بۇ كوردان دەرفەت بوو و گوھ بدەنە پەيقين
 مە و دەولەتى دروستبەكەن ل شوونا پشتەفانيا وان بۇ دەولەتا
 ئۆسمانى ،لى ديارە وان زى ژبو بەرژوھنديين خو و ئەمريكا دقيا فى
 پلانى بېخنە بوارى جېبەجىكرنى ، لى دراستيدا نھۆ توو بېژيە ھەر
 تاكەكى كورد بەرىتانيا دۆستە يان دوژمنە ،بى دوو دلى دى بېژن
 دوژمنە ، چونكە ھىچ دەولەتەك بىي بەرژوھنديين خو نابېژتە
 مللەتەكى دەولەتى دروستبەكەن و دراستى دا پەيشەك ھەيە دبېژيت
 جيايىن مەنە دۆست و ھەقالين راستەقىنەيىن مە). (□)

(9) كورد و كوردستان دېلگەنامين برىتانيا دا ب زمانى عەرەبى ژ وەرگيرانا (د. وليد حمدى) لاپەرا 19.

ل وی دەمی ژى سەرۆك شالیارانى كۆب سەر سولتان ئۆسمانى قەبوو
پیشنیاركر كو ئەم بالهكى دناڤ كوردان راکیشینه دناڤ دەولهتا خو كۆ
جارهك دن ئەم خو بهیژبێخین و سنورین خو قەگهرینین لهورا
سولتانى ژى پیشنیار ئاراستهى (سامى مەندووب) ئى بریتانى كر بو
هندى كوردان راکیشین ئەوژى بناڤى مافى (ئۆتۆنۆمى) گهلى كورد
بخاپین ئەقەژى ياکو سولتانى كرى بتنى بو دژایه تیکرنا (كه مال
ئەتاتورك) بوو لى فى هەول و پلانى سەرنهگرت ، چونكى هیژین
ئەمرىكى لدژى سولتانى پشتەڤانى ل كه مال ئەتاتورك دكر ب
شۆوهیهكى نهینى و بریتانیا ژى حەز و خواست و ئارهزوویین
به بریتانیا ب فەر دیتن ژبەر پشتەڤانیا ئەمرىكا بو به بریتانیا زۆر
گرنگبوو و ل وی دەمیژى ئەمرىكا دڤیا گهلهكى لژیرهستى
ئۆسمانیان دهریخن و دهولهتهكى ژبو وان دورستبکهن و بیخنه لژیر
چاڤدیریا خو و سەرپهرشتى لیبکهن .

چونكى سالا (1917ز) ئەمرىكا هاته دناڤ پهیمانا (سایكس بيكو) دا
وهكه زلهیژهك وان بهشهكى زۆرى كوردستانى ژلايى تورکيا و سوریاڤه
و ویلاتا مووسل دا دهستى فەرهنسا ، هەر چهنده ئەڤ هەموو کارین
هاتینه کرن بدهستى به بریتانیا نهبوون ، لهورا وان پشتەڤانیا ئەمرىكا

ب گرنگ و پيويست دزانی، ژبهړکو وان نیازهکا دی ل دهفهرین
ئوسمانیا ههبوون کو زورینهیا وان و دهفهرین نهفتاوی ل روژهلالاتا
ناقهراسټ بگرنه دهست کو ئهفه هز و ئارهزووا بهریتانیا بوو ل
دهفهری چونکی بهریتانیا دفا پاشهکشئی د پهیمانا (سان ریمو) دا
بکتهټ یا کو ل جهی پهیمانا (سایکس بیکو) هاتیه دانان ژبو هندئی ب
وهک ههفی و یهکسانی دهفهرین دهولتتا ئوسمانی دناقبهرا خودا
دابهش بکهن ، و بهریتانیا چافی وی ل ویلاتا مووسل بوو کو بدهست
فه بینیت و ب مولکی خوه بدهت دیارکرن و سهړوک وهزیړین
بهریتانیا ئهف پلان ئیمزا کربوو کو وی جهی داگیربکهن و فهرهנסا
ژی رازی بوو لی هیشتا سهړوک وهزیړین وان ئهو پلان مؤر نهکربوو
کو د ههمان دهمدا کو لدووف وی پهیمانئی مولکی فهرهנסا بوو
(ویلیاهاټا مووسل، ئهفجال سنوری ویلاتا مووسل بهریتانیا بهشهکی
زوری نهفتی ژبو فهرهנסا تهرخانکر ، و لهورا ئهو رازی بوون و
سهړوک وهزیړین فهرهנסا زی ئیمزا لسهرفی چهندی کر بهرامبهر
نهفتا ویلاتا مووسل ، و ئهوبوو ل سالا (1920ز) ئهو پهیمان هاته
جیبهجیکرن ، بهلی تا وی دهمی هیشتا پاشهروژا ویلاتا مووسل
نههاتوو دیارکرن و پاراستن بتنی کهفتبوو لژیړ چاڤدیړیا هویر یا

بهریتانی ل شوونا فەرهنسا بەرامبەری نەفتی، لەورا ژێ ئەفە بوو ئەگەری پێشیلکرنا مافی ن رەوایی گەلی کورد ل ریککەفتنا (سان - ریمۆ) ل پشت گریدانان پەیمانان (لۆزان) ب پلا ئیک ماف و داخوایی کوردان هاتنە هنداگرن و پشت گۆھ هافیتن .^(بەخت)

کوردان ل وان جەهان گەلەک هەول و بزاف دان راپەرینەکە چەگداری ، لی ل فیدەر مەرەما مە (باکوژی کوردستانی) یە ، کول وی پارچی دەرەت هەبوو کورد بخۆ راپەرینی بکەت و دەولەتی دابمەزینت ژبەر لاوازی دەولەتا ئۆسمانی، و چۆبایە ریزا دەولەتین جیەانی وەک نەتەوێکا زولم لیکری و بیبەهرگرن ژ مافی وان یین رەوا و دیموکراسی و مرفایەتی و نیقدەولەتی ، ژبو هندی با ئەندام ل ریکخراوین نیقدەولەتی و پاشی هەولا هەموو خاک و نیشتمانی خۆدایا کو رزگاربکەن .

ئەفجا دیارە لیپرسراوین بەریتانی ب پلا ئیک دھین دراستا مافی گەلی کوردا پاشی فەرهنسا . چونکی بەریتانیا وەسا دیت کو خەباتیت چەگداری و دروستکرنا پارت و ئۆپۆزیسیۆن و بزوتنەوێیان بو

⁽¹⁰⁾ استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانی عەرەبی ژ نفیسینا محامی عثمان رەواندووزی - لندن - 2002 لاپەرا (42).

خەباتى ل دزى دوژمان و بدەستفەئىنانا سەربەخۆيى ھىچ سودەك نابت ، لەوران بکوردان گۆت ماف و داخووزيىن خۆ بيخنە بەردەستى زلھيزىن جيھانى ل کۆنگرەيى ئاشتىيى ل پاريسا پايتەختى فەرەنسا کو راپەرین و خەباتا چەكدارى لدزى داخووزيىن گەلى وەيە بەلکو دى پتر زيانبەخشبت وەك گۆتتا بریتانیا بو کوردان ، ئەفجا شاندى نەتەوا كورد زى ھاتبوو ئامادەكرن كو وەك ھەموو نەتەويىن دى بچنە كۆنگرى ئاشتىيى ل پاريس و داخووزا مافى رەوايى خۆبکەن ژوان زلھيزىن جيھانى يىن ئامادەيى كۆنگرى بووين .

ھەرودەسا ئەو شاندى دنيا كرىبون كو دئارامبن و خۆراگربن بو داخووزكرنا مافى نەتەوا خۆ و باوەرى زى ھەبتن بو دەستفەئىنانا مافىن نەتەوايەتيى و مرۆفى ديموكراسى بو كوردان ل ھەمبەرى قان سۆز و پەيمانان دەست ژ خەباتا چەكدارى ئىنا و ئارامى ھەلبژارت بتنى بو دەستەسەركرنا مافىن گەلى خۆ ، و ل داويى زى ھندەك كوردان مژوولى كۆمكرنا ئىمزاين بوون داكو ل كۆنگرى ئاشتىيى بەشدارى بکەن و گلەيى و گازنديين خۆ ئاراستەى وەلاتين ئەندام بکەن .

بهی ئهقی چهندی ری ل هه مبهەر (مستهفا كه مال ئه تاتورك) فه كركو هیزا خو ل ده قهری نیشانبدت و خو بهیزكهت جاره كا دی و سنورین دهوله تا ئوسمانی فه گهرینه جارن كو ل دهمه کی پشتگریا وی دهاته كرن ژلای و هلاتین خودان هیز و دهستهلات وهکی ئه مریكا و روسیا و فه رهنسا و ئیتالیا و هندهك ژ بریتانیا ژی و ههرئیک ژوان بو بهرژوهندی خوی تابهت ، كو وان د هه مان دمدا بو حكومه تا ئه تاتورکی دگوت هوون خودان حكومه ته كا بهیز و پیکهاتیه ژ تورك و كورد و پاشماوین ئوسمانیا كو حكومه ته كا ئیسلامی بوو و ههروهسا چه ندين جارا دانپیدان هاتبوو كرن ب وی برابه تیا كورد و توركان كو هاوبه شن د ریقه برنا كاروبارین دهوله تا ئوسمانی دا .

لی ئه فه بتنی بو بیدهنگ كرنا كوردان بوو كو به شداریی د كۆنگری ئاشتی دا نه كهن . (تتر)

و دیسا پشتی سه ركه فتنا ئه تاتورکی بسهر سولتانئ ئوسمانی دا ، ل تورکیا هیشتا كیشا باشوری كوردستانئ ویلایه تا مووسل ئیکالیی نه بوویه و بهردهوام بوو و ئالۆزتر لیه اتبوو ، ل وی دهمی مستهفا كه مال ئه تاتورك بریارا پیکئینانا ئه نجومه نه کی نه ته وایه تیی كوردی

(¹¹) قانون دولی العام (د. عصام العطیة) لاپهرا 65.

دا ل باکورئ کوردستانی ، ئەفجا وەك پلانیەکی بوو ژلایئ ئەتاتورکی
فە کول سالا (1923ز) د گۆتارەکیدا گۆت کورد زۆرینەیا ناوچەیی
تورکیا ئۆسمانی پیکدئینن دقئیت ئەو بخۆ موختارین خۆبن ئەفئ
گۆتارئ ژئ ل تورکیا دەنگەکی مەزن فەدا .

و سەرنجا گەلەك ژ کەسایەتین نافدار و سەرۆك هۆز و خیلین کوردان
دا ل پارچا (باکووری) ، ژبو هندی کوردان راکئشته لایئ خو و
هاریکاریا وان بکەن ژبو هەرسەرکەفتنەکی و کئشەکا تورکیا پی
تووش ببن ژروویئ رامیاری و سەربازی فە بتایبەتی و ئەفجا
ئەتاتورك ژنو شیا جارەك دی هیژا خو فەگەرینتە جاران ب هاریکاریا
هیزین کوردی و سولتانئ ئۆسمانی ژنافبەت گەلەك ژ کوردان بیخته
جەئ کاربەدەستین وی ل دامودەزگەهین (تورکیا)دا ، ژوانژی کو
ئەنجومەنئ نیشتیمانی (پەرلەمان) یئ تورکیا کو هەژمارە ئەندامین
کوردان گەهشتە (72) کەسان ژ نوینەرین کوردان و زۆربەیا وان
ئالیگرین ئەتاتورکی بوون ، ئانکو دیسان بالەکی خیانەتکار هەبوو
وەك ب درێژاهیا جاران کو کوردان مفا ژوئ نوینەرایی وەرئەگرتی
ئەفجا ئەتاتورك ژبو بەرژووندین خو شیا مفا ژ هەندەك ژوان
پەرلەمانتارا وەرئەگرت .

ليژنا (کنگ – گراين) کو دهلته تين هاوپهيمان ئه وین د جهنگی جیهانیی ئیکیدا سه رکه فتن پیکئینا و باره گایی و یژی ل فهره نسا بوو ده ستبکار بوون کاری قی لیژنی دیار کرنا وان جهان بوو یین کو لسه رده می دهلته تا ئوسمانی دهینه لادان و دانان دا کو هه رکه س و لایهن و نه ته وهیه ک ب مافین خو شادبن جهی گوتنی یه ئه تاتورکی دناق وی لیژنی دا هنده ک په رله مان تارین کورد کو نه ئه ندام بوون ب کری گرتن ژبو هندی هه ر مافه کی دراستا گه لی کوردا دا لابه دن ، داکو کورد ب ماف و دهلته تا خو شاد نه بن و هه رتشته کی باش بو وان نه ئینیت ، وه ک لیژنه و یاسایین نیقده دهلته تی بخوازیت بو چاره سه ریا دوزا نه ته وا کورد ، ئه فان ئه ندامین کورد لدزی گه لی خو بوون بو وی لیژنا نیقده دهلته تی دا دیار کرن کو ئه و دگه ل تورکیا دژیت و حه زنا که ت جودا بن .

و پشتی ئه تاتورکی شیایی هیژ و ده سته ه لاتا جاران فه گه رینته وه لاتئ خو ئیدی وی چه ندين پاشه کشه و لیقه بوون دوان سوژ و په یمانیت خو دا کرن ئه وین داینه کوردان ژپیخه مه ت پاراستنا مافین وان لی ب هیچ شیوهیه کی ئه و گرنگی و دانپیدان ب ماف و خه باتا گه لی کورد نه کرل باکوری کوردستانی ، ئه فجا ئه تاتورکی هه ست ب هیژا خو یا

نوو کر و ئیدی وی کار ب کوردان نه ماژی لهورا که سایه تین نافدار و مهزنه سه رکردین کوردان ل باکوری کوردستان ل هه مبهری فان بریارین تورکیا نه رازیبوون دهربری و دهست هاقیتنه رژیمه کا نوو لدژی هیزین ئەتاتورکی ژ بهر وان سۆزین داین و لیقه بووی ، لهورا ویژی دهستدا پتر چهوساندن و ئالۆزکرنا ئالۆزکرنا ژيانا کوردان و ژنافرنا وان و ریگری ل ماف و داخوازیین وان ژبو هندی نهشین سنورین دهولهتا تورکیا جارهکا دی بگۆهرن و لشین و بزافهکا کوردی دروست بکهن و سهربهخۆبن .

ل وی دهمی ژی روڤ و ئاشکهرا بوو کو کیشا نهتهوا کوردکیشهکا ژیردهسته ل وهلاتهکی ل تورکیا بزاف و ههول ههبووینه گهلین ژیردهست رزگاربن و جووره ئارامیهکی و سهربهخۆیهکی بدهستقه بینت ، لی ئەهف کریاره ژبو گهل کورد خه یالهکا دور و دریزه ل وی سهردهمی کورد بتنی دوو پارچه بوون ژبو سهربهخۆبوونی خهبات و شهر دکر ، کهچی زۆر ئاسان بوو بینه دوو دهولهت لی ئەو سهردهمی زۆردار و سیاسهتا تورکیا و مالباتا ئەتاتورکی هیچ جارهکی ئەو دهرهت بو گهل کورد پهیدا نهکربوو و لهورا فی یهکی پتر باری کوردان گرانکر و بوونه چه ندين پارچه و بهش و ههر بهشهک

دكهفیتە ژێردەستی دەولەتەکی ئەوژی (باکور و باشور و رۆژئاوا
رۆژهلاتن) کو ژ ئەنجامی وان سیاسەت و پەیمانین نیقدەولەتی کورد
بسەر چوار دەولەتان دابەشکرن .

ل فییدەر ئەم ئاماژی دەینە نامەکا نەینی و کەفن یا سەرۆک شالیاری
کول وی دەمی بالیوزی ئییران بوول تورکیا دبیژیت ئەو هەموو
کارکریارین نەشرین و نالەبارین حکومەتا تورکیا دکر دەرەهەق
نەتەوا کورد ، بتنی بۆ هنداکن و ژناڤرنا گەلەکی زولم لیکری بوو
وەک کوردان کەچی هەندەک گەلین ژێردەست بسەر بەخۆیا خۆ شادبون
لی هەر ئەو بوو کوردانقە فان و تائیرۆژی ، ئەفجا ئەو بالیوز فتن
جۆره ئامۆژگاریان ئاراستە می مەزنە سەرکردی وەلاتی خۆ دکەت ژبو
بەرژوهندین خۆ و مللەت و نەتەوا خۆ کو ئەوژی بمینا تورکیا
روبهرووی فان کیشە و ئالۆزیین هەندە مەزن نەبن) .

ئەفجا بەحسی هندی ژی دکەت کو ناوچەیی نەفتاوی یین
کوردستانی زۆر گرنگن ئەفجا باوەرناکەم ئینگلیز ب ئارامی
هاتنۆچونی ل وان جەهان بکەن و بیخنە دەست ، و دیارە ئەو بناقی
سەر بەخۆیی کوردان دخاپینین و دەقەرین وان داگیربکەن .

ئاشكەرايه كو ئەفە دەمەكى دريژە ئەو سۆز و پەيمان و ريككەفتنن
بريتانيا ژبو كوردان نەبووينا ، و دەمان دەمدا گەلەك ژ بەلگە و
نيقسان هەينا زۆر ب رۆنى بەحس مافين گەل كورد كرينە و
ئاماژى ددەنە وەلاتەكى سەربەخۆ ژبو كوردان ، ديارە بدریژاھيا
ديروكى بریتانيا نەفيايە كورد ببەنە خودان دەولەتەكا بى لايەن
ئەفەژى ژبەر بەرژوونديين وان بوويه كو گەلەكى زولم ليكرى ببەنە
قوربانين وان جوړە بەرژووندييان ئەگەر بدروستی لسەر وان بەلگە و
سۆز و پەيمان كار هاتبا كرن رەنگە ئيرو ژيانا كوردان ژ روويهكى
دیفەبوو ل جيهانى ، كو ئەوژى وەكو هەرنەتەوگا دى بانە خودان
سەروەرى و هيز و دەستەلاتا خو .

ئەفە مە كەرەمكرى و بەحسكرى هەموو ژبو ھندى بوويه كو كوردان
دەولەتا خو نەبوويه ل دەستپيكا دا و سياسەتا زلھيزانژى ئەو ماف
بكوردان نەدايە چوجاران و ريگرن. (بیرت)

(12) كورد و كوردستان د بەلگەنامين بریتانيا دا ب زمانى عەرەبى (د. وليد حەمدى) لاپەرا

چەند نموپەك لسەر بەلگىن وى سەردەمى

1-پەسەندىك رنا دەستەلاتداريا ھىزىن بەرىتانى ل دەفەرىن جودا جودايىن عىراقى وەكو رزىمەكا حوكمرانىي لدەفەرى كو دوو جاران ھندى ھىزا شىخ مەحمودى حەفەد بوو .

2-ئەو ئاگەھداريا ژبو (رائىد نۆئىل) ھاتىە ھنارتن ژلايى ئەفسەر و مەزىنە سەركردىن بەرىتانيا كو داخواز ژىكربوو بىتە ئەفسەرى راميارىي بەرىتانيا و لىوا ژى ل كەركوك ھەروەكو ل ھەيقا (يازىدە ل سالا 1919ز) ھاتى (كو سنورى وى لىوايى يى گرېدايى يە ب دىالا و پارچەكى ژ وىلاتەتا مووسل فە كو داھاتوويى وى و پاشەرۇژا وى ھەموو دى ژلايى بەرىتانيا فە ئىتە دياركرن) .

و ھەروەسا داخواز ژى ھاتبوو كرن كو ژبو سەرۇك ھۆز و خىللىن دەفەرى بدەنە دياركرن كو بەرىتانيا ھىچ نىازەك و ھەزەك بقان دەفەرانقە نىنە كو ئەم بىخەنە ژىر رزىما حوكمرانىا خو و كاروبارىن وى برىقە بەين وەك سەرپەرىشت مو ئەفە لدژى خواست و ياسا و پەرنسىپىن بەرىتانيايە ،لى ئەف ئاخفتنە ژى بتنى ژبو بىدەنگ كرنا كوردان بوو وەك بەشەك ژ سىاسەتا وان .

باومريا خوْ يه و دبئژيت (د پيکئينا نا هندهک دهولهتپن بچوک کو خودان دهستههلات و سهروهريا خوْبن باشترين چارهسهري يه بو کيشا باکوري عيراقئ (کوردستانا باشور – ويلايهتا مووسل) ههروهسا د هندهک راپوْرتپن ليپرسراويْ بهريتانيدا هاتبوو کو ژبه ر نهبوونا هندهک کهسايهتپين ژ ههژي کو ئه رکئ سهروکاتيا دهولهتهکا سهربهخوْ و بهيز و يهگگرتوو بگرنه ئهستوْ کو وان بهه ر پهيشهکا ههبا د هاتنه گرتن ژبوْ هندی دهولهتا کوردی دانهمهزرينن و ژبيربکه ن ، لهورا وان هيژين بهريتانی ب باشی زانی کو دهولهتهکا بچوک بوْ کوردان دروستبکه ن بهاريکاري ا بریتانيا و لبن هيژ و فه رمانراويا واندا کاربکه ن ، وان وهسا پلان دانا کو ل دهستپيکئ هندهک ژ هاريکاريپن دارايی ب وان کوردان ببهخشن و دنافخوْدا سهروکهکی دهستنيشان بکه ن کو ئهفه هه موو لژير چا فديري و سهرکردايهتيا بریتانيا بت بوْ ريْقه برنا وان کاروبارو ئه رکين خه لکی و پاراستنا ئاسايش و سهروهريا دهولهتي لبه رچا فپن حکومهتا بهريتانی.

4-گفتوْگوکرن و دیدارپن بهريتانيا دگه ل سهيد ته های ئهوين ل بهغدا ئه نجامداين ئه فچا ئه و نونه ريْ ژبوْ پيکئينا نا دهولهتهکا

سەربەخۆ و يەكگرتوو و بەيژ چۆبوو بەغدا يا پايتهختى عىراقى و دگەل نوينهريين بهريتانى كهفتبوونه دانوستاندى . (نمتر)

5-هەلويستى (ميجەرسوون)ى بهريتانى ژبو ژدەست ژكاركيشانا كارين (حاكمى سليمانىي) بو بهرهنكاربوونا (مەندووبى سامى بهريتانى) (سىربرىسى كوكس) ل عىراقى ژبەر ئەو هەولین داین ویلايهتا مووسل ب دەولهتا عىراقى فه گریدەت ، لەورا ميجەرسوونى ئەف هەولنه لدزى ماف و خەباتا گەلى كورد دزانى ، ئەفه ژى كارەكى نارەوا و دزى بهرژوهندیين نەتەوا كوردن .

6-سەرۆك وهزیرى بهرى یی بهريتانيا (ونستون چەرچەل) كول وی دەمی وهزیرى داگیركەرى بهريتانيا بوول رۆژههلاتا نافهراست ، دەربارەى پاشەرۆژا كوردیين باشورى كوردستانى ل سالا (1921ز) راگههاند (كو نابت كورد بتايبهتى یين باشورى كوردستانى بیى حەز و فیانا خو بگهفنه ژیردەستى وان و دەستهلاتیين عەرەبى .

(14) استجواب صدام حسين رجل المتناقضات زمانى عەرەبى ژ نفيسينا محامى عثمان رهواندوزى - لندن - 2002 . لاپهرا (49).

7- ل ههيفأ پيئج ل سالا (1921ز) ل قاهيره يا پايتهختى مصرى
كۆنگرهك لسهر رهوشا كوردستانى و عيراقى بسهرپهرشتيا (ونستؤ
چهرچهلى) وهزيرى داگيركارين بهريتانيا هاته گريدان ل وى دهى
ئهف كۆنگرى هاتى گريدان بى بهشداريا كوردان بوو چونكه هيشتا
كورد نهخودان دهولهت بوون لسهر ئاستى جيهانى و ئهف كۆنگره زى
ژبو چارهسهركرنا كيشين كوردستانى و عيراقى و توركيا هاتبوو
لدارخستن .

دقى كۆنگرى دا بى بهشداريا كوردان ئهگهرچى هوكارين كاريگهر زى
ههبوون و ههرلايهنهكى بهشدارى ل دووؤ ههزا خو چاڤ ل ويلايهتا
مووسل دبر و ههولدا ب مافى خو بزانت ، بهلى ژيا هه موويى گرنگتر
بو ههرلايهنهكى ئهه بهربووم و سامان و كانزا و بيرين نهفتى بوو ل
وى سهردهمى، نهك چارهسهريا كيشهيين ههرسى وهلاتين عيراق و
توركيا و كوردستان چونكى ههه دهولهتهك لگورهى بهرژوهنديين
خوبهشدارى كۆنگرهى بوو بهريتانيا هيجهت گرتن و بهلگهيين زور
نیشانان كو باشورى كوردستانى زور پيوستى ب دهولهتا عيراقى يه
د ههمان دهمدا كو نوينهريين كوردان بهرههف نهبوون ل كۆنگرى
قاهيره .

لې هه بریاره که بهریتانیا ل کونگره ی دایې ب نیازا هندې کو دوه لته تا
عیراقې دابمه زرینت و ده ست بسهر وان هه موو سامان و کانزا و نه فتا
ویدا بگرت نه گهر نه هند خه مخوړې کورد و عه ره با بوو ئاشکه رایه
هه رکه سه ک دزانیته ئایا بوچی بهریتانیا عیراق داگیرکر و ریځ ب
سهر به خو یا کوردستانې نه دا .

به لې ل وی کونگرې (چهرچل) ی وه سا هزر دکر کو لده ستپیکې ب
ریځکه کا دی ئه وان ناوچه و داهات و نه فتا عیراقې بگرته ده ست ئه وژی
ل ده ستپیکې دوه لته کا بچووک بو کوردین باشورې کوردستانې
دروستبکه ن و بیخنه بن چافدیږیا خو یا هویر. (له تر)

8- دوه لته و حکومت ل عیراقې بیې ویلایه تا مووسل دیسان
چهرچلی دووپات ل هه مان هه لویستی خوکر د نامه یه کیدا ل هه یفا
(هه فت یا سالا 1922ز) نفیسا بوو هاته هنارتن بو مه ندوبی سامی
بهریتانی ل عیراقې و ئه فهژی ده قی وئ یه (ئه وان – ئانکو حکومتا
بهریتانیا مه به ستا وان ئه و نه بوویه کو بریکا ریفراندومه کی کوردین

(15) استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانی عه ره بی ژ نفیسینا محامی عثمان
ره واندوزی - لندن - 2002 . لاپه را (53).

باشوری کوردستانی بیخه ژێردهستی (مهلیك فهیسهل) بهلكو وان دیاركر ئه‌و كورد د ئازادن كو به‌شداریی د ریفرااندۆمه‌كیدا بكه‌ن یانژی نه‌كه‌ن و هه‌روه‌سا د وی نامی دا داخواز ژ مه‌ندوبی سامی یی به‌ریتانیا هاتبووكرن كو راگه‌هاندنه‌کی به‌لافبكه‌ن و هه‌لویستی حكومه‌تا به‌ریتانیا ئاشكه‌را بكه‌ن ل هه‌مبه‌ری نه‌ته‌وا كورد و دیاربكه‌ن كو هه‌لویستی حكومه‌تا به‌ریتانیا و عیراقی ده‌قا و ده‌ق وه‌کی ئیكن و ده‌باره‌ی ده‌قه‌رین كوردستانی ژی رۆنكرنه‌کی بده‌ت خۆیاكرن و دووپاتیی ل وی بكه‌ت كو حكومه‌تین (به‌ریتانیا و عیراقی) نیازا هندی نینه كو باشوری كوردستانی بیخه‌ سهر ده‌وله‌تا عیراقی یانژی به‌یلنه‌ ده‌رفه‌ی ئیدارا ده‌وله‌تی و دیاركر كو گه‌لی كورد لدوو‌ف‌ه‌ز و خواستی خۆ به‌شداری د هه‌لبژارتنین گشتی دا بكه‌ن یان به‌شدار نه‌بن ئه‌فا هاتی به‌لافكرن ژلای مه‌ندوو‌بی سامی لسهر داخوازیا چه‌رچلی بتنی چه‌ند پرۆپاگه‌نده بوون ل هه‌مبه‌ری كوردان چونكه نوینه‌رین وان د كو‌نگری قاهیره دا نه‌بوون و وانژی لدوو‌ف‌ه‌زین خۆ بریار لسهر چاره‌نقیسی گه‌لی كوردان و عیراقی دان .

له‌وران راگه‌هاندنه‌كا هه‌فپشك بناقین حكومه‌تین به‌ریتانیا و عیراقی به‌لافكرو تیدا داخۆیاكرن كو دئ‌دانپیدانی ب مافین كوردان كه‌ن ل

سالا (1922ز) کو تیدا داخواز ژ کوردان کربوو شاندهکی نافخویا خو پیکبینن و سهرهدانا بهغدا بکهن و وان ماف و داخوازیین خو بیخنه بهردهم حکومهتا مهلیک فهیسهلو ههموو تشتهکی گریدایی ب ژيانا نهۆ و داهاتوو بیخنه سهرمیژی دانوستاندنی و بتایبهتی ژ ههموو روویین سیاسی و جوگرافی فه . (لتر)

9- (مهندوبی سامی بهریتانی) ل عیراقی و ههموو ههفال و کاربهدهستین وی نهرهزیبونا خو دهربری بهرامبهر وی سیاستهتا مهلیک فهیسهل و سهرۆکی حکومهتا عیراقی کو نابیت ب چ شیوهیهکی کورد بهشداری دهنگدانی بن ل سالا (1922ز) نهوا کو حکومهتا عیراقی دقیا دهنگی کوردانژی توامربکتهت ل ههلبزارتنین عیراقیدا .

10- بهلگا ژ ههمووا گرنگتر ژی نهوبوو کو دانپیدانی بکوردان بکهن وهک نهتهوهکا سهربهخۆ و کیشا وانژی ب کیشهکا نیقدهولهتی بهینه دانان لگۆرهی بهندیین پهیمانا (سیقهه) کو هژمارهکا دهولهتان ل سالا

(16) استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانی عهدهبی ژ نفیسینا محامی عثمان رهواندووزی - لندن - 2002 . لاپهرا (69).

(1920ز) لسهر ریځکهفتبون کو دهلتهکا سهربهخو بو کوردان دروست بکهن ل پشکا باکورئ کوردستانئ ئانکو ژ سنورین تورکیا بیرن بو ئافاکرنا دهلتهتا کوردی ل ویدهر ، ئی تورکیا رازی نهبوو ،لسهر بهندیئ فی پهیمانی .

کو بهندیئ 62-63-64 ژ پهیمانا سیقهه دبیزن پیئتقیه نهو دهقه ریئ خودان سیسته مهکی ئوتونومی ژ بو کوردان ل باکورئ کوردستانئ بهیته ئافاکرن و دابینکرن و دفیابا کارلسهر فی پهیمانی هاتباکرن و پشتی سالهکی کورد بانه دهلته ئی تورکیا قهد رازی نهذبوو لسهر فی چهندی و ئاماده نهبوو دهستبهرداری خاكا خوبیت وهکی وان هزردهکر ئی نهگهر نهه فهگهرنه بهشی ئیکی ،دی بینین کورد ژ نهتهوه تورک کهفنتربووینه و جهین وان بووینه واری بابو کالان نهفهژی ب مهرجهکی بوو دفیابا کومه لا نیفدهولتهتی دانپیدان بغان کریاران کربا و ههروهسان دانپیدان ب هندی کربا کو کوردان هیزا ریقه برنا کاروبارین وهلاتی خو ههیه ، دیسان ئیک ژوان بهندان یی ژماره (64) دبیزیت: کو یی تایبهته ب ویلایهتا موسل قه دیاردکتهت کو خهلکی ویزی بهشهکی سهرهکینه ژ دهلتهتا کوردی نهگهر هات و دروستبوو ، دیسا ههمان بهندی ژماره (64) دیاردکتهت کو دهلتهتا تورکیا

ئۆسمانی نەچاردکەت کو پارچین باکور و باشوری کوردستانی پیکفە
بهینه‌گریدان و ببه دهولت .

وهسا دیاره ئەو ده‌فه‌رین تورکیا داگیرکری و ده‌ست بسه‌رداگرتی
لگۆره‌ی فی پهمانی دی ژده‌ست دهرکه‌فن و دی بنه‌گه‌ف لسه‌ر وه‌لات
و سنور و به‌رژوه‌ندی تابه‌تین وان ژبه‌ر هندی ژی تورکیا هه‌موو
ریک گرتنه‌به‌ر بو هندی دهولته‌تا کوردی دروست نه‌بتن .

11-هه‌روه‌سان ریپیدان ب هندی کو هنده‌ک ژ که‌سایه‌تین کوردان ب
نونه‌راتیا راسته‌قینه یا نه‌ته‌وا کورد بهینه‌ ناماده‌کرن کو به‌حسا ماف
و داخوایین خو بکه‌ن بو شاندى دهولته‌تین بریارده‌ر لده‌می گریدانا
کۆنگره‌ی ناشتی ل فه‌ره‌نسا کو ئەفه‌ژی به‌لگه‌کا ره‌وا و یاسایی بو فی
مه‌سه‌لی بوو ، ئەوا کو جه‌ی به‌حسکرنی یه‌ لقیده‌ر ئەوبوو کو
به‌ریتانیا د کۆنگری ناشتی دا نه‌ره‌زیبوونا خو له‌مه‌به‌ر دروستبوونا
دهولته‌ته‌کا سه‌ربه‌خویا کوردی دا ، و به‌لکو بو‌چونا خو دا دیارکرن کو
دقیستن حکومه‌تا کوردی ب هه‌یج شیوه‌یه‌کی کیمتر نه‌بت ژوی

حکومهتا کو ئەمریکا دقیت بۆ ئەرمەنان دروستبکەت ئەوژی ئەگەر
ئەف بریار هاتە جیبەجیكرن . (١٦)

12-پشتی کۆنگرئ ل قاهیره بریار هاتە دان کو ویلاتا مووسل ب
دەولەتا نوو یا عیراقی فە بەیتەگریدان و ب مەرجهکی ئەو بوو کو
ریفراندۆما گشتی هاتبا کرن و دەنگین کەسایەتین نافدار و زەلام و
ماقولین دیار و بەرچاڤ هاتبانا وەرگرتن بەرامبەری وی گریدان
ویلاتا مووسل ب دەولەتا نوو یا عیراقی فە و هەرودەسا لکاندن ب
تورکیا فە زی بەیتەگرن ژبوۆ هندی شەرعیەتی بوان بریاران بەدن
ئەوین کۆمەلا نەتەوان دەرکرن ، و دەر بەکا نوو بوو بۆ سەر تورکیا
پشتی کۆمەلا نەتەوان گۆتی ئیدی دقیتن کیشین تورکیا
چارەسەر بکەن ئانکو کورد ب مافین خوۆ شادبان لی تورکیا د پەیمان
(سیقەر) دا ب هیچ شیوەیەکی رینەدا کوردان ببنە خودان دەولەتا
سەر بە خوۆیا خوۆ ، تورکیا زی ریزل ماف و خواستین گەلی کورد
نەگرت ژبەر هەر بەرژوونەدیەکا کو ب تورکیا ئۆسمانی فەگریدایی ،

(17) استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانی عەرەبی ژ نفیسینا محامی عثمان
رەواندووزی - لندن - 2002 . لاپەرا (71).

ئەفەژى خالەكا ياسايا نەمرە بۆ وان ماف و داخوازىيىن نەتەوا
كوردان.

13-پشتى د كۆنگرى قاهىرە دا هىچ چارەسەرى و رىيىككەفتن نەهاتى
دیتن بۆ كىشا ويلاتا مووسل ئىدى برىار هاتە دان ئەگەر د ماوى نەه
هەيشان دا بارودۆخ هەرودەكو خۇما و كىشە بەردەوامبوو ،ئىدى
كۆنگرەى برىاردا ئەفى كەيسى يا كو ب كوردان و ويلاتا مووسل فە
گرىدايى رهوانەى كۆمەلا نەتەوان بکەت .

ئەفجا خۇ پشتى بدوماهى هاتنا كۆنگرەى قوسەنتىنيە ژى هىشتا
كىشا مووسل بەردەوامى هەبوو و چارەسەرنەكربوو لەورا برىار هاتە
دان ئىدى ئەف بابەت ل رىكخراوەكا نىقدەولەتى بەينە خواندن و
ئەفى رىكخراوى برىار دا ليژنەكا سى كەسى ژ نافداريىن نىقدەولەتى
بەينە پىكىنيان دگەل نونەريىن وان وەلاتيىن كو ب فى كىشى فە
پەيوەندى هەى ، بەلى كورد دىسا تىدا نەبوون چونكى هىشتا كورد
خودان دەولەت نەبوون و نەئەندام بوون د رىكخراوەكا رامىارى يا
جيهانى دا لەورا نەشيان نونەرى خۇ ئاراستەى وى كۆنگرەى بکەن بى
لدۆر كىشا مووسل هاتى گریدان ئەوبوو ل دوماهيا هەيشا نەه ل سالا

(1925ز) بریار هاته دان ئەگەر ژلایى رهگهزى بت دڤیت ئەف ویلايهت سهربهخۆ بت و بیلايهن بت ئانكو ب تورکيا و عيراقى فه نههیته گریدان ، و ههروهسا ئیک ژ پيشنيارين دى ژى ئەهوبوو کو ماوى (25)سالان ویلايهتا مووسل بکهڤيته ژیرچاڤدیريا کومهلا نهتهوان .

و دراستيدا ئەه بریار هیشتا د دهستى وهلاتين زلهيزين جيهانى دابوو و ئەه بریار ژى بۆچونا وان وهلاتان بوو کو بناڤى کومهلا نهتهوان دهردچون و ناڤى (شهرعيهتا) ناڤ نهتهوهى ژى لسهر هاته دانان ، بهلى ب چ شیوهيهكى سهرنهگرت .

چونكى بهرى هنگى ئەه بریار هاتبوو دان کو ویلايهتا مووسل ب دهولهتا نوويا عيراقى فه بهينهگریدان و ئەه دهولهتین بریار دهر ژى بهرى هنگى ريککهڤتیبون لسهر وى سامان و سهروهت و كانزا و بیرين نهفتى یين ویلاتا مووسل کو لسهر خۆ پارڤهکربوون ،لهورا فى بریارا کومهلا نهتهوان کو مووسل بۆ ماوى (25)سالان لبين چاڤدیريا واندا سهرنهگرت .

لهورا ئەوبوو ژبەر ئالۆزبوونا رهوشا ویلایهتا مووسل ئیدی
 ریكکهفتنامهکا سی قۆلی دناڤبهرا (عیراق و تورکیا و بریتانیا) دا هاته
 گریدان و مۆرکرن لگۆرهی وی پهیمانی ئیدی ویلایهتا مووسل
 (باشوری کوردستانی) ب شیوهیهکی فهرمی ب دهولهتا عیراقی فه
 هاته لکاندن ئانکو گریدان و هیلا سنوری ژی کو بهری هنگی دناڤبهرا
 عیراق و تورکیا دا هاته دیارکرن ی هیلا (برۆکسل) هاته مۆرکرن و
 پهسهندکرن ، ئەفجا (20%) ژ نهفتا تورکیا ژفی ویلایهتا مووسل
 دهاته تهرخانکرن ل وی دهمی و ههروهسا پشکا فهرهنسا ژی هاته
 دیارکرن و لی د ههمان دهمدا بهریتانیای سهروهه و ئاغا وهلاتی بوو ،
 ئەفجا کۆمهلا نهتهوان داخواز ژ عیراق و بهریتانیا کر ئیدی
 پهیوهندیین وه بلا گهشه بکهن ل جیهانی دیاره ئەفهژی پلانهکا دیتر
 یا بهریتانیا بوو لگۆرهی ئەو بهرژوهندیین ههین ل دهفهری ئەفجا
 عیراق نهچاربوو ریكکهفتنامهکی دگهل بهریتانیا ئیمزا بکهت و
 لگۆرهی قی ریكکهفتنی ئیدی عیراق بو ماوی بیست و پینج سالان
 کهفته بن دهستی بهریتانیا یا داگیرکار .

و ل سالا (1932ز) عیراق د کۆمهلا نهتهواندا ببوو ئەندام و هه‌مان مه‌رج و داخوازی لسه‌ر هاتنه‌ سه‌پاندن یی‌ن به‌ریتانیا به‌ری هنگی لسه‌ردانین وه‌کی دیار هه‌مان سیناریویا به‌ریتانیا بوو ل عیراقی .

14- بریقه‌برنا کوردان که‌فتبوو دناقه‌هرا سنورین وان ده‌وله‌تین کو ل ئیکه‌تیا سو‌قیه‌ت پشتی شو‌ره‌شا ئەک‌تۆبه‌ر بی‌که‌هاتن کورد ژى د‌قی ئیکه‌تیى دا وه‌ک کیمنه‌ نه‌ته‌وه‌ی ته‌ماشه‌دکر وه‌کو نه‌ته‌وه‌که سه‌ربه‌خۆ لگۆره‌ی په‌رنسیپ و شو‌ره‌شا نوو ل روویى نه‌ته‌وه‌ی و ره‌گه‌زی ته‌ماشه‌ی گه‌لی کورد ده‌اته‌کرن ل ئیکه‌تیا سو‌قیه‌تا به‌ری و بقى شیوه‌ی ژى هه‌لسه‌نگاندن بو‌ وان هاته‌ کرن لده‌ستپیکى . (عێ)

15- خه‌باتا هه‌رده‌می و جو‌راو جو‌را گه‌لی کورد بتایبه‌تی یا چه‌کداری ل هه‌رسى به‌شین باکور و باشور و روژه‌ه‌لات ل ده‌فه‌رین جو‌دا جو‌دا ئەوئ چه‌ندی دگه‌هینت وه‌ک نه‌ته‌وه‌ و گه‌له‌کی زیندوو و ساخ به‌ره‌فانی کریه‌ ژ خاک و په‌روزیین خو‌ و نیشتمانی خو‌ بو‌ بده‌سته‌ئینانا مافی‌ن ره‌وایی‌ن نه‌ته‌وه‌یی و دیره‌وکی و لسه‌ر وان

(18) استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانى عه‌ره‌بى ژ نفیسینا محامی عثمان ره‌واندو‌زى - لندن - 2002 . لاپه‌را (71).

هه‌موو د‌رده‌سه‌ری و ئه‌ن‌فال و گوشتن و جینوساید و نه‌خۆشی و تاوانین ب‌سه‌ردا هاتین و کۆم‌کوژین ب‌کۆم و کۆمه‌لین شه‌هیدان و خه‌باتا وان هیشتا وه‌ک نه‌ته‌وه‌کامه‌زنا جیهانی نه‌بووینه خودان ده‌وله‌تا راسته‌قینه‌یا خۆ .

ئه‌فه‌ژی وی چه‌ندی هه‌مووی د سه‌لینت کو کۆمه‌لگه‌ها نیفده‌وله‌تی لسه‌رفان هه‌موو سه‌رهاتین گه‌لی کورد به‌رپرسیارا یه‌که‌مه لسه‌ر ئاستی جیهانی .

و ل هه‌مان ده‌مدا ژی د‌قی مافی هندی ب وان به‌یت‌ه‌دان کو شۆره‌شگیربووینه و وه‌ک جه‌نگاوهر و ره‌فتار و مامه‌له لگۆره‌ی وان یاسا و راگه‌هاند و په‌یمانان د‌گه‌لدا به‌یت‌ه‌کرن وه‌کو نه‌ته‌وه‌کا جیهانی کو مافین ره‌وایین وان هاتینه خوارن، به‌لی ب مخابنی فه‌ هیج تشته‌ک ژفی بابه‌تی د‌گه‌ل کوردان نه‌هاتیه کرن .

16- ئه‌و هه‌موو ناله‌باری و د‌رده‌سه‌ریا ب‌سه‌ر مافین ره‌وایین نه‌ته‌وه‌یی و ره‌گه‌زی و مرۆفایه‌تین هاتین ب درێزاهیا سه‌دان سالان و تا ئیرۆژی ئه‌ز دب‌ینم ئه‌فه مه‌زنترین تاوانا نیفده‌وله‌تی و مرۆفایه‌تیه

د دهرهه ق گه لى كورد دا و ژوان ژى نه نفال و جينوسايد و كومكوژيان
كىمتر نه بوويه و نابت ژى ... هتد .

هه رده مه كى هات نه گهر نه هف زله پز نه شيان كارين رهوا و نه رهوا و
ياسايى و راست و يه كسانى ژيك جودا بكهت ل وى ده مى دبیت
نه ته وهكا زولمليكى بمينا كوردان بمافين خو شادين لى نه ز دبينم نه هف
تشت خه ياله و چ جاران رووينا دهت .

ب هه ريگه كا كو كورد بگه هه نه مافين خو پين رهوا و نه ته وهى و
مرفوايه تى و ره گه زى و ديموكراسى و خو ب يه كرى زى بت كو
نه ز فى كارى ب ئاسانى نابينم رووبدهت نه گه رچى هه موو مافين مه
درون و ئاشكه رانه لسه رانسهرى جيهانى و ياساين نيقد هوله تى .

نه هه ژى كو نه م ب مافين خو شادين پيدفى ب چ به لگه و راپورت و
په يمانان ناكهت ، به لكو مافه كى كه فنى رهوايى ملله تى مه ژ ده ستپيكا
په يدا بونا ديروكى ز زور به يا گه لىن جيهانى وهكى كوردان هه بووينه
و پشتى خه باتى بمافين هو شاد بووينه . (19)

(19) استجواب صدام حسين رجل المتناقضات زمانى عهدهى ژ نفيسينا محامى عثمان
رهواندوزى - لندن - 2002 . لاپهرا (72).

پشتی کیشا ویلايه تا موسل

پشتی ئەو ھەموو سەرھاتین گەلی کورد و پارچەکرنا نیشتمانی و
وہلاتی ئیدی کورد بدریژاھیا دیرۆکی فیڤری بیھیشی و سەرشۆری
نەبووینە، ھەر ژ دەستپیکێ تا ئیروژی ل چیا و دەشت و گر و دۆل و
نھال و بیابانان کو ب خوینا پێشمەرگەئ فەھرەمان خۆراگری و
بەرگری و بەرھەفانی بکارئینایە بۆ پاراستنا خاک و نیشتمانی .

لەورا دی بینین پتیا بەش و ناوچەیین کوردستانا مەزن ھەردەم لبین
راپەرین و شۆرەش و سەرکەفتن و دەرکرن و کۆمەلکوژی و
دەردەسەری و ئەشکەنجەدانئ و کیمیابارانکرنئ دابوون ...ھتد .

راپەرین و سەرھەلدانین کوردین کوردستانا باکوور و باشوور و
رۆژھەلات بتایبەت ل چاریکا سەدی بیستئ ئەوی چەندی دگەھینت
کو دقیتن و دقیت کو وەکو ھەروەنەتەوہکا دیتر یا جیھانئ مافی
چارەنقیسی خۆ دیارکەن و سەربەخۆبن ، چونکە مەرەم ژفان ھەموو
سەرھاتی و ماندیبوون و خەبات بتنی ئازادیی و سەربەستی و
سەربەخۆیا گەل و نەتەوہ کوردە .

ئەفەزى لگۆر وان ياسا و رېنما و پەيمان و رېككەفتىن نىقدەولەتى
يە ، لەورا لەسەردەمى جەنگى جىھانى يى ئىكى و دووى دا چەندىن
گۆرانكارى بسەر ناوچە و دەفەرېن جىھانىدا هاتن .

و ھندەك جاران ژى بىر ل چارەسەرکونا وان كېشە و گرفتېن كوردان
ژى دەتە كرن لەسەر ئاستى نىقدەولەتى ، لى ژبەرکو كورد نەئەندام
بوون د رېكخراوھكا راميارى يا نىقدەولەتى دا نەشىن بەحس ل وان
ماف و داخوازيېن وانبەکن .

لى رۆن و ئاشكەرايە كو ھىچ دەولەتەكى ھەز نەكرىە كورد سەربەخۇ
بن ژبەر ئەو مفا و بەرژوھندېن خۇ يېن وان ھەين دگەل كوردان .

لەورا ئەف ھۆكارنە ھەموو دېنە ئەگەرى ھندى كو كۆسپ ل رېكا
ھەرچارەسەريەكى دەتەنە دانان بو كۆتايى ئىنان ب وان باردۆخىن
سەخت و نالەبار و ئالۆز و خۇ ئەگەر سادە بت يان كىم بت بو
بەشەكى وى نەتەوى و خاك و نىشتمان و گەلى ، ئەفە ژى ھندا
كارىگەر بوو بتنى دەولەتا مەزن و بەيژ وەكو كەفنه ئىكەتيا سۆقىەتا
جاران لەسەردەمى ستالين كو پىترى جاركى پاشەكشە ل بوچۆن و
برىارىن ژ دامودەزگەھىن دەولەتا خۇدكر د پىكىئىنانا دەولەتا

كوردى بۇ كوردىن ژېردەستەھلاتا خۇيان ژى كوردىن ژېر دەولەتتېن
دېتر دا .

بارى كوردان يى وەسا بوو ھەتا جەنگى جىھانىي ئىكى سەرھلدا و
ھەولدا جارەكا دى بەرەڭ گھۆرىنان بچن و سەرى خۇ بو ھىچ دوژمن
و نەيارەكى شۆرنەكەت و وەلى ھات كو ئاوات و خەونىن وان مەزن و
بەيزتر لىھاتن و جارەكا دى ھىقېن وان نوودبوونە ڧە و گەشەدكر
ژبو پاشەرۆژى ژى .

پشکا چاری

کورد لسەردەم و پشتی جەنگی جیەھانیی دووی

ئەگەر ئەم گەلەك بۆ رابردوو نەزفەرین دی بینین کو پتریا نافچەییئ کوردستانی ل نیفا دووی ژ سەدی نۆزدی و تا دەسپیکا سەدی بیستی ل شۆرەش و راپەرینیئ نافچەیان دژیک جیاوازیبون ، و هەموو ئەو خەبات و بەرخۆدانەژی بۆ سەربەخۆی و بەدەستفەئینانا حکومرانیی بوو بۆ رزگاربوون ژ بئەستیئ ، ژیان کوردان ل وی سەردەمی ژی وەسا دخواست کو خەباتەکا چەکداری بکەن بۆ مافیئ راواییئ خو و ئەفەژی بباشی و بەیژی دەهاتە زانیئ دگەل وان نەریئ و جوړیئ ژیانئ ئەفەژی بۆ لادانا وان هیئرش و زولم و زۆرداریئ بوو لسەر نەتەوا کوردان ژ پیخەمەت بەرگری و دەولەت .

و نافچەییئ کوردان ژی هەردەم دەولەمەند بووینە ژ جوړەها سەرۆت و سامان و تشتیئ هەرە سەرەکی و گرنگ د ژیانیدا کو وان پیویستی ب هیچ تشتەکی بیانی نەبوو بەلکو ژ پیئدقیاتیئ وان زیئدتر بوویە و ژلایەکی دیقە وان چ جاران چافی خو ب مالی خەلکیقە نەھیلایه مەبەستا مە ل فیئدەر نەتەوا کوردن کو خودان

ئەو سەرۆت و سامانەنە لەورا ھەردەم رووبرووی داگیرکەرەن بووینە
 دەمی جەنگی جیھانیی ئێکی روودای دیاربوو کو کورد زی وەکو
 نەتەوێکا دیترا بندەستن ل دەفەری کو ھەولدا مفايي ژوان باردۆخ و
 بارین نیقدەولەتی و وان یاسا و رینما و پرنسپین نیقدەولەتی
 وەرگرن و ھەولا سەربەخۆیا خۆدا ب ریکا چەکی و ناشتی دەرگەھ
 قوتانا کۆنگرەیی ناشتی ل پاریس ، بەی دیاربوو کو ئەف مەسەلە ژ
 بیروھۆش و ھزر و شارەزایی و تیگەھشتنا وان سەرکردە و میر و ئاغا
 بەگین دیارین کوردان زۆر مەزنتر بوو، لەورا تشتەك بەدەستقە نەھات.
 و ھەموو ئەو یاسا و رینما و پەیمان و ریکەفتنامین نیقدەولەتی بی
 ھیچ کار و ئەنجامەك راوەستان د دەرھەق وان ماف و داخوایین
 کوردا ، ئەفی زولی وەکر کو کورد ملکہچی ھیچ بریار و سۆزەکا وان
 نەبەتەفە ئیدی جەنگاوەرین کوردان دەست دا خەباتا چەکداری و
 چەندین راپەرین و شۆرەشا لدەفەرین راپەرین و شۆرەشا لدەفەرین
 جودا جودا ئەنجامدان لدژی ھیزین بیانی و نەحەز و داگیرکاران .
 دیسا کوردا ئەو چەك ب کۆمەل و یەك دەنگ ل جھین شۆرەش و
 راپەرینی نەتەقاند بوو ئەگەری ھندی کو ژ گەلەك ھیقی و ئۆمیدی
 ھەین دووربن و وەلاتین زلھیز زی بو بەرژوونیدیین خو و

استراتىجىيەتتېن خۇ كو چاقى وان لسەر سامان و كانزا و جھىن
نەفتاوى بوو ئىدى ھەردەولەتەكى ژلايى خۇفە لدزى خواست و
ئۆمىدىن گەل كورد كاردكرن و بتايبەت ژى ژروويى ئابورى و
جوگرافى فەبوون ئەو ھەولپن داگىركارى ، و كورد ژى ل وى دەمى
ھند ل وان سىياسەت و ياسا و سىستەمىن نىقشەولەتى د شارازە و
زىرەك نەبوون لەورا بو ئەگەرى ھندى كو رىك ب كوردان نەھىتە
دان ل خەباتا خۇيا نەتەوھىي سەربكەفن و ب مافىن رەوايىن خۇ
شادىبن . ئەگەر چى بارى ھاولاتيان و دەقەرىن ژىك جوداكرىين
كوردا ژىك جىاوازابوون ل وى دەمى ، لى يەكرىزى و تفاق و كۆدەنگى
ژبو ئىك مەرەم و خەباتا كوردى ل وان پارچەيىن كوردستانى زۆر
جىاواز و ب زەحمەت بوو لەورا كورد ژ وى دەمى نەگەھەشت چ
ئەنجامىن سەربەخۇبوويى و دامەزراندنا دەولەتا كوردى و جۆرە
ئۆتۆنۆمىيەكى بدەست فە بىنن .

ئەم دىين بىژىن رەوشا باشورى كوردستانى ژ ھەموو ئەو دەقەر و
ناقچە پارچەيىن دى يىن كوردستانى باشتر بوو و ئارامتربوو ھەكى
بەرى نھۆزى ل بەشىن چۆيى مە ئاماژە داىە ئەگەرىن وى .

بهی ئەفه وئ چەندی ناگەهینت کو کیمترین ریژا پیویست ل مافین
نەتەوهی و سەر بەستیا مرۆفی و کیمیا خەباتی ل پشکا باشوری
کوردستانی بوویە ئەم دشی بیژین ل هەندەک دەم و سەردەماندا ژ
ئەنجامی ئەو قوربانین زۆر یین خەبات و قارەمانین وی ماوهیی
دوردی ژا گەلی کورد بتنی بو هەندەک ژ ناوچەیین کوردستانی
هاتیە کەرن بتنی بو هندی بتنی بو هندی بوو کو کورد دەولهتەکا بهیژ
و ئیگرتی دروست بکەن .

دقیق ئەم وئ چەندی ژ ل بیربیین کو ئیکەم پینگاڤ بو گەهشتن
ب مافین نەتەوهیی یین گەلی کورد ل وی سەردەمی ل پشکا رۆژەلات
بوویە لدژی هیژین سەفەویا (ئیرانی) .

پشتی جەنگی جیهانی دووی جارەکا دی وان چاقی خو بره وئ
پارچی بو هندی کۆنترۆل بکەن و کوردان نەهیلن ئەگەر چی هیژین
هەفەپەیمانان ل وئ پارچی بوون و مەترسیا زۆر ژ ل سۆقیەت بوو ،
ئەوی جەنگی جیهانی وەکر ئیران گەلەک ژ پلانین هاوبەش دگەل
هەفەپەیمانان بدارپژیت داکو پشکا رۆژەلاتا کوردستانی بیخیتە ژیر
کوتنرۆلا خو و وەکی پیلانین دیروکی و هەرچار .

بەلىٰ ۋى جەنگى ۋەكو كو ھىتلەرى ئىلمانى ئىكەتيا سۇقىيەت ژی دناڧ
ۋى شەرى ۋەردا چونككە سۇقىيەتۋى ھەزدكر بەرەڧ دەڧەرۋىن ژىرىا
ئىرانى بەيىن ۋ كوئىرۆل بكەن ، ئەڧجا ھەرزوو پىشتى داۋى ھاتنا
جەنگى جىھانىيى دوۋى كوردان دگەلىك جۆرە كۆمارىەك ل رۆژھەلاتا
كوردستانى دامەزراند ل باژارى مەھاباد بۆ ماۋى كىمىتر ژ يازدە
ھەيڧان لى پىرى دەستكەفت ۋ سەرۋەرى بوو ل دەڧەرى ئەۋۋى ب
ھارىكارىا ئىك ژ سەرگردىن باشورى كوردستانى بوو ئەۋۋى (مەلا
مستەفا بارزانى) كو نىزىكى دوۋەزار پىشمەرگان كو ژ چار لىۋايان
پىكدهات ھنارتنە رۆژھەلاتى بۆ پاراستنا سنورى ھكومەتا
كوردستانى يا كۆمارىي ئەۋا بسەرپەرشتىا (قازى محمد) ھاتىە
دامەزراندن ل رۆژھەلاتا كوردستانى ل گۆرەپانا چارچا ل مەھابادى .
جەنگ بەرەڧ دوماھىيى دچۆ ۋ راگەھاندنا نەتەۋەيىن ئىكگرتى ژی
بەلاقبوۋىە ۋ رىكخراۋا نەتەۋىن ئىكگرتى ژی يا بەرەڧ دامەزراندنى
دچىت لگۆرەى وان ھەموو پىرەنسىپىن بەھادار ۋ دوھۆل ۋ زىرنايىت
لىدان ژبۆ مافى مروفى ۋ سەربەستى ۋ يەكسانىيى ۋ رىزگاركرنا گەلان
...ھتد ھندەك ژوان كەسايەتتۋىت ژىايىن ل ئەمرىكا ۋ ۋەلاتىن دىتر يىن
ئەروپا ھەۋلدىان كو گەۋرە سەركردە ۋ بەرپىرسىن دەۋلەتتىن زلھىز

ببینن داگو داخواییت گهلی خو ئاراسته بکهن و هندهکین دیژی
 ههولدان کو شاندهکی کوردان بهشداری کۆنگری ئاشتی بن ل پاریس
 کو جارەکا دی کورد ژێ وهك نهتهوهکا زولم لیگری بهیته مهیدانی
 لگۆرهی یاساییت نیقدهولهتی داخوآزا وان ماف و هیقین خوڤکهن .
 بهلی ژبهركو كورد دهولت نهبووینه و هیچ دهولهتهكا زلهیز
 پشتهفانی و ههفالینیا وان نهکریه بتایبهتی ئهو دهولهتین زلهیزین
 سهركهفتی د جهنگی دا و ههروهسا کوردان ژێ د نافخویا خودا هیچ
 رۆلهکی مهزن و توند و یهکگرتوو نهبوویه لهورا د زۆرینهیا
 دهرفتهین سیاسی دا نهشیاینه وهك پیدفی خزمهتا دۆزا کوردی بکهن
 چونکی کوردستان دناقبهرا دهولهتین دهووروبه هاتیه دابهشکرن و
 ئهوژی ژ کوردان بهیتر و شارهزاتربووینه ژ رویی سیاسی و
 بازرگانیی و پهیوهندیین یاسایی و نیقدهولهتی و د نامادهبوون بو
 دهستقهئینانا باشترین جوړی پشتگریا دهولهتین مهزن و زلهیز و
 نیقدهولهتی ، لهورا دهولهتین نافهندا بریارئ بتایبهتی (ئهمریکا) کو
 وهکی ئیرو شیړئ سهردهم بوو ههرتشتهکی وان فیابا د بهرژوهندییا
 وان دابا ل جیهانی دکر و تشتهکی نهدفیابا نه دکر وهکی نهۆ ، و د

ئاماده ژى نەبوون ملکہ چى ھیچ بریار و سۆز و دەق و پەیمانین
نیقدهولەتى و ھیچ دەولەتەکا بیانی بت .

هەرچەندە ئەمریکا باش دزانی کو زولەکا مەزن ل نەتەوا کورد
هاتیەکرن و دەستدریژی ژى ل سەر مافین وان هاتیە کرن یین
نەتەوہى و مروقی و سیاسى ، و کو لدژی خواست و بەژوہندیین
کوردانہ .

لەورا ئەفدەلیفە جەنگى وەکی شەرین چۆی بوو ، کو ئەمریکا ھیچ
سۆزەک بکوردان نەدایە ب رژدی جیبەجیبکەت و بکاربىنت لەورا ژبو
کوردایاسا و بەلگەنامین نەتەوہین ئیکگرتى و ئەو وشەین پوچ و
بەتال و بى مفا بوون ھەموو دەرەو و خاپاندن بوو .

کو د ھەمان دەمدا وان کەسایەتین کورد ئەوین ل ئەمریکا و ئەرۆپا
دزیان بەرى ھنگى زۆر ھەول دان لى بى ئەنجام بوون و دەولەتین
زلھیز لپی خواست و دەنگى کوردان نەھاتن و ھزر ژى بو نەکر کو وان
کو وان بخۆ وەک شاندى و نوینەرین کوردان دانە نیاسین کو ئەوژى
نوینەرین کوردان بوون بوون ل سان-فرانسىکو ، ئەوئى ل سالا
(1945ز) هاتیە گریدان بو دامەزراندنا ریکخراو نەتەوین ئیکگرتى
لجھى کۆمەلا نەتەوان ئەوا نھۆ دبیرنى (UN) .

به لى دڤى كوڤنگرهى دا ب هيچ شيويهكى دانپيدانان ب نوينه رين كوردان نه هاته كرن وهك شاندى نه ته وهكى ژبه ركو كورد نه نه نامين ريكراره كا جيهانى يا سياسى بوون و نه دهولهت ژى بوون لى دياره د دريژاها ديروكا كوردا نه ف چهند و په يقه بوينه هيجه تا وان و هموو دهولهتان نه فه ژى دياره بو هندى يه كو گه لى كورد ب ماف و داخوازين خو نه گهن ، ژبه ر قى چهندى نه م دكارين بيژين ل نيقا دووى ل سه دى بيستى و پشتى هنگى ژى بارى باشورى كوردستانى و كوردين ل ويدمر دزين جياوازيه كا ئاشكهره هه بوو ژوان پارچين دى يين كوردستانى ژ رووى خه بات و لقين و شوروش و راپه رين و چهندين بارين دى وهك ئابوورى و سياسى و رهوشه نبيرى ... هتد ، له ورا هه ول دى هه ول دهين كو قى چهندى روڤكه ين ، نه قچا ل فى بابته تى به يت ب كورتى دى به حس كه م . (بر)

(20) كورد و كوردستان دبه لگه نامين بریتانیا دا ب زمانى عه ره بى ژ و مرگيرانا (د. وليد حمدى) لاپه را (22,23,24) .

باشوری کوردستانی

ئیک ژ ههولین دیتر یین کوردان ل وی سهردهمی بۆ بدسفهئینانا مافی رهوایی گهلی کورد ئهوبوو دهمی کهسایهتی نافداری کورد و ههروهسا نافدار لسهر ئاستی دبلۆماسی و دامودهزگههین دهرقه ژهنهرا ل شهریف پاشا بوو کو وی دهمی گهلهک ههول و بزاف کرن بۆ دستفهئینانا ماف و داخوایین گهل و نهتهوا خو و پشتی جهنگی جیهانی ئیکی ژهنهرا ل شهریف پاشا سهرپهرشیتیا شاندى کوردی دکر و گفتوگوین فهرنسای ب سالا (1919ز) ئهوژی بۆ دهولهتهکا ئارام و سهربهخویا کوردی بوو ، و پشتی دامهزراندنا ریخخراوه نهتهوین ئیکگرتی ژهنهرا ل شهریف پاشا سهرهانا بالیوژی بهریتانیا کر ل قاهره ل ههیقا (11 یازده ل سالا 1945ز) و دوی دیدار و چافیپکهفتنی دا شاندى کوردی ههولدا کو سهرنجا بالیوژی بۆ لای خۆ رابکیشیت ژبهرا وان گیروگرفت و سهرهاتین گهلی کورد ل ههموو بهشین کوردستانی ژی و ههروهسا داخوازکرنا کوردان بۆ هندی دهنگی خۆ بگههینه کۆنگری ئاشتیی .

و ههروهسا دوی دیداری دا ژهنهرا ل ئامازه دا هندی کو ئیکهتیا سوڤیهت مهترسیهکا مهزنه بۆ سهر کوردین باشوری کوردستانی و

دەڤەرین نەفتاوی و استراتیجی و گرنگین کوردستانی بۆ پتر سەرەنجا بەریتانیا بۆ لایى خۆ رابکیشیت کو جوړه مافهکی (ئۆتۆنۆمی) بۆ کوردین باشوری دروستیکه نانا دهولهتا ئیراقی .

بهئى د راستیدا وی بالیوزی وهسا بهرسفا کوردستانی داکو جوړه بى هیقى بوونهک لسهر سیمایی وان دیاربکهت چونکی بهریتانیا دۆستی وان دهولهتانه کو ب هیچ شیوهیهکی وان نهقییت لاواز بکهن بۆ پاراستنا بهرژوهندیین خۆ ل دهڤهری ، وان گوټ کوردستانهکا خودان ئۆتۆنۆمی ل باشوری کوردستانی دى بته نهگهري لاوازرنا وان دهولهتین کو دۆست و ههڤالین راستهڤینهیین بهریتانیا و کوردین ههرسی پارچهیین دیژی دى چاڤل باشور کهن بۆ سهربهخویى لهورا بهریتانیا ب هیچ شیوهیهکی لسهر ڤان گۆتوبیژان رازی نهبوو نهگهري خۆ ب شیوهیهکی نهراستهخۆ زی بت . (تر)

نهڤهژی ههلوپستی وان دهولهتین زلهیز و خودان نهتهوین ئیکگرتی و بهلگهنامه بوو کو تهنانهت خۆ لسهر ئۆتۆنۆمییهکی زی بۆ بهشهکی کوردستانی نهسهلماند و رازی نهبوون ، چونکی نهڤه دى بته گهڤهک

(21) استجواب صدام حسین رجل المتناقضات زمانى عهدهبى ژ نفیسینا محامی عثمان

رهواندووزی - لندن - 2002 . لاپهرا (74).

بۆ بەرزۆهندیڭ وان ل ددھەری ، د راستی دا ئەف کارە ھەموو د دەستی
نەتەوین ئیگرتی دایە ئەگەر ئەو رازی بن کارەکی ژفی جووری بۆ
کوردان بکەن دی ئەنجامین باش ھەبن بۆ نەتەوا کورد ، لی د راستی
دا وان ژ میژھە ئەف کارە نەفایە لەورا تا ئیروزی کورد نەبی دەولەت
و ھەسا مافی خو خوارن ھە نەتەوھکا زولم و زۆرداری لیکری و بی
دەولەت .

ل وی دەمی مافی ئۆتۆنۆمی ھەژی کوردان بوو لی نەھاتە دیتن ، و
بەحسا جودا کرنا فەلەستین دەھتە کرن کو سەربەخۆ بن لئاقبەرا
ئیسرائیل و فەلەستین دا ، لی وی دەمی ئیسرائیل مفاہەکی زۆرباش
ژوان ھەلوئیست و بۆچۆنن دەولەتین دژی کوردان ھەرگرت کو وان
وان ھەموو بۆچۆنا بکەتە بەلگە بۆ تەف جیھانی دیار بکەت کو
جودابوونا فەلەستین کیمتر بت ژ سەربەخۆبوونی لسەر خاکا
ئیسرائیل و فەلەستین و ئەف ھەموو بەلگەیین د دەستی ئیسرائیلی دا
ھەموو د بەرزۆھندیا واندا بوون بەرامبەر وان خەلکی فەلەستین کو
دەولەتەکی دروستبکەن .

دەلیفەکا سیاسی

ل سا (1961ز) گروپپن چەكدارى بسەر باشورى كوردستانیدا هاتنە سەپاندن و ل وی دەمی شۆرەش پەربابوون ل پینافی مافین رهوایین گەلی كورد ل وی پارچا باشورى كوردستانی كو قوناغا ئیكى هەتا سا (1970ز) فەكیشال هەیفئا ئادارا سا (1961ز) ریکەفتنامەکا میژوووی ل روویئ سیاسی هاتە ئیمزاکرن ب مل شۆرکنا رژیما بەغدا بو خەباتا شۆرەشگیرانا و مافین رهوایین گەلی كورد .

ب گشتی لایەنیئ باش و نەباش ب سەرکەفتن و شکەستنیئ کوردانفە وەلی هات کو حکومەتا بەغدا نەچاربکەن بیژنە کوردا : (ئەفە کاغەزا سپی و هونزی لدووف هەز و فیانا خو مەرچیئ خو بنقیسن و ئەم زی ئامادەینە ئیمزا بکەین) ، و راستی و ناراستی و ئامراز و هەلوئیست و کردار و مەبەست نینە لقیدەر لگۆرەى ئەو دەرفەتین میژوووی بو کارەکی سیاسی و یاسایی مەزن یی کو نەتەوا کوردا ژ میژیه خەونا پیفەدبیینیت کو ئەفە چەندین سا نەتەوەکا وەسا یا مەزن خەباتەکا چەكدارى دكەت بو گەهشتنی ئەفە ژبلی هندى كو بزافەکا سیاسی بوو بو كوردان بگشتی و باشور بتایبەتی و هەرودەسان

بو سەرجه م هاولاتین عراقی ژى ، بهلی یا ژ هه مووی گرنگر کو
رژیمی کو ئیک ژوان دهوله تین نافهندی وهسا بهیته پیش بو سه لاندنا
هندهک مافین رهوایین گهلی کورد .

ئه گهرچی ژ رووی یاسای و بتایبه تی نیفدهوله تی فه ژ خاله کین
بچووک کرینه چهند خال و بابه ته کین فه کری و گشتی و
ریککه فتنامین نافخویی ژى ئه نجامدان بهلی فی چهندی دهنگه کی
نافخو و نافچه یی و نیفدهوله تی گرنگ هه بوویه .

و سه بارهت فی چهندی دوهول و زرنایه کا خوش ژى هاتیه لیدان
لسه رانسه ری عراقی ، ژ بهرقی چهندی ژى خه لکی عراقی چهنده کی
ئارام و سه ربه خو بووینه و بو کوردان ژى دهسته که فته کی زوری گرنگ
و یاسای بوو ئه گهرچی ناوخویی بچووک ژى بت ل شان و خه بات و
مافین رهوایین گهلی کورد بوویه چونکی ل وی ده می ماوه یه کی کیم
بوویه بو سه رفه رازیا خه لکی .

بهلی به داخه وه سیاست و نیازا هندهک ژ مه زنه سه رکردین رژیم
به غدا وهسا لایه نگریین هیمنی و ناشتی و هیمنی و باری ئاسای
نه بوون ، و وان باوه ری ب راستی و کیشه و مافی مروقی و ئازادی و
یه کسانیی بگشتی نه بوو ، له ورا د ماوه یه کی کورتدا بارودوخی وهلاتی

وهبى هات كو ئەو بار بچيته دناقبهرا كورد و رژيمى دا و ههروهسا
بهرفه پاشهكشه و پوشمانيى ژى چۆ ئەو باره كو هند ئالۆز بوو
دناقبهرا واندا .

و ئەقى باردۆخى وهكر كو رژيم باوهريا خۆ كو رژيم باوهريا خۆ لىك
كوردان ژدهست بدهت و ئەوژى ب ئەنجامدانا هندەك كاريين نارهوا د
دەرهبه ق گهل و نهتهوا كورد دا و سهركردايهتيا كوردى .

لثييدهرژى دقيتن ئاماژى بدهينه هندى كو هندەك ژ كهسايهتى و
سهركردين كوردان ههست ب دۆزا رهوايا گهلى خۆنهكر و لدژى قان
ماف خوارنا كوردا نهراوهستيان دياره ئەفه نه ئەو دهمهيه كو بيژين
فيابا كوردان وهكربا و وهنهكريا بهلكو ئەم دشين بيژين دفايا كورد
و سهركردين وان ئەو كاره زۆر بباشى و گرنكى زانيبا و رهفتار دگهل
نهحهز و نهيار و دوژمني كوردا كربا .

وهسا دبينم كول وى دهى تا ئيرۆژى لسهر دۆزا رهوايا گهلى كورد
دقيتن سهركردين كوردان بتايبهتى يين باشورى پهنايى ببهنه بهر
سهركردين خودان شيان و خودان ئەزموون و كاريژما و مروفيين دل
راست و دلسۆز و خه مخۆرين نهتهوا خۆدا كو چ جوړه مفايهكى ژ

دیروکا چۆی یا رهش وهربگرن و بشین خزمهتا گهلی خو بکهن و
ئهنجامهکی باش ههبن لسهر ئاستی سیاسهتا عیراقی و جیهانی .
ئهگهر خو بی بهرامبهر ژی بت و هکو ئهرکهکی نهتهوهیی و نیشتمانی
لسهر ملیت ههرکهسی چونکی ب بوچونا من نهو ل وی سهردهمی دی
شیابان کارین باشتر ژی ئهنجامبدن بتایبهت ئهنجامین وی یاسایا
رژیمی ئهوا ل سالا (1947ز) دهرخستی بو چهندن مهردم و
قازانجین خوین رامیاری کو نه ل ئاستی خواست و مافی کوردان
بتن، و نهو رژیم بیی کو رائی کوردان و ههقهیمان و تیبینی و
نهرازیبونین لسهر ب ئاشکهرایی و بهرچافی وهرگریت وان ناف لسهر
وی یاسای دانا بنافی (حوکمزاتی) واته ئوتونومی ، ئهف یاسا ژلای
رژیمی هاته دهرخستن نهک دفتین ژلای گوتن و تیوری بت کو د
بهلگه نامین نهتهوهین ئیگرتی دا هاتیه مامهلهکا نیقدهولهتی لگه
بکهن .

بهلی دفتین ژ رویی کرداریی ژی فه مامهله دگهلی مافی کوردان
بهیتهکرن کو ئهفه چهندن سالا هیفیا نهتهوهکی کو جوهره
ئوتونومهیهکی بدهستفه بینن .

ئى دراستى دا ئەفە ژلايى ياسايى و راميارى فە كارەكى زۆر
زيانبەخش بگوردان گەھاند چونكى رژىم بريكا فى مافى شيا
پشتگريهك گەلەك دەولەتتەن پشتهفانين مافى مروقى بدەستقە
بينيت و لبن پەردى ژروىي رويى سياسى و سەربازى فە گەلەك
تاوانين جورا و جور د دەرەق گەلى كوردا ئەنجامبەدن بيى كو
كەسەك ل فى جيهانا سەربەست و ئازاد دەستپووردانى لناف كارين
رژيمى دا بکەت لەمبەر كوردان چونكى ئەف تاوانە ب كارەكى نافخو
داھاتە ھەژمارتن نەكو كارەكە بسەر وان ياسا و بنەمايەن نيقدەولەتى
و نەتەوين ئىكگرتى فە ، لەورا ھىچ كەسەك و دەولەت نەدشيا خو ب
ئازادى بيختە ناف كاروبارين رژيمى . (مى)

(22) سيستمى نيڤ دەولەتى و كوردستان (د. ميران عەلى) لاپەرا (128).

كورد د بازارگانیا بهرژوهندیان دا

وهلاتین زلهیز بۇ بهرژوهندیان خو بازارگانیا ب مافی کوردان

کرن

ئەگەر چی کورد وەکو نەتەوەکا سەربەخۆ ژ زوودا و پشتی روودانیان شەری جیهانی ئیکی بتایبەتی ، وەکو چەندیان بەشپن ژیردەست خو و نیشتمان و هەموو سەرودت و سامان و داھاتیان جوړاو جوړ و گرنگ و هەموو مافیان خو کرنه قوربانیا بازارگانیا و بهرژوهندیان سەرەکیان دەولەتیان هەرە زلهیزین جیهانی بشپۆهیهکی گشتی و دەولەتیان دەورو بەر بتایبەتی ، بەلئ ئەفەژی براستی کارەکی نارەوا و یاسایی بوو کو پشتی شەری جیهانی دووی لگۆرەئی ئەو هەموو یاسا و بریار و پرنسیپیان هەین و سەرەرای وان هەموو گھۆرینیان رووداین ل جیهانی بەلئ هیشتا ژوان مافیان یاسایی و نەتەوەئی و مرؤفایەتی و نیقەدەولەتی یان روویان خو بیبەهر بوون .

پشتی هەموو جیهان ب شپۆهیهکی گشتی ناراستەوخو کەفتیە ژیر دوو ژوان دەستەلاتیان زۆر دژی ئیک ، کو ئیک ژوان ئەمریکا کو دەولەتیان سەرمایه داری و دەولەمەنداریان جیهانی دگەل بوون و یادی

ژی بهر هیی رۆژهه لات بوو کو لژی کۆنترۆلا ئیکهتیا سوڤیهت بوون ، دژییهتی و ههفرکیا فان ههردوولا هندا بهیژ بوو کو لدژی ههرجوره یاسا و پرهنسییهکا نیقدهولهتی بوو و د ههمان دهمدا ژی ههردوو لا ئەندامین ئەنجومهنی ئاسایشا نیقدهولهتی بوون کو مافی فیتۆیی وان ههبوو ، ئانکو ههراکاروبار و بریارهکا بدلی ئیک ژوان لایهنان نهبا راستهوخۆ ئەو ماف بکار دئینا ئەوژی فیتۆ بوو ، بریار نه ددا یانژی ب پوچ و بهتال دهیلا . ئەفان ههردوولایان ههرجی فیابا وهکی دلی خو دکر خو ههگهر مافی نهتهوهیهکی ژی با دخوار لسهر کیستی وی نهتهوی وهکو کورد .

ئهگهر ئەو ئەنجومهنی ئاسایشی لسهر ههبریارهکی رازیبا یان ئەو بریار ژی یه رهوابا ههه ئەو سهردهم ب سهردهمی شهری صار دهاته نافکر .

لهورا ههردهم کورد و مافیین وان ژ ئەنجامی فی سیاستا چهوت و نهراستا فان ههردوولا یان ئیک ژوان دکهفته مهترسیی و مافیین رهوابیین وان دهاتنه خوارن و فهشارتن و چ لسهر ئاستی نیقدهولهتی یانژی لسهر ههراستهکی ههبییت .

دیاره ئەگەرین فی باردۆخی ژى ژبلى وانین مه بهرى بهسکرین و
ئاماژه پیدایین و ئەو کۆمهلا کوردەوارى وهکو هه‌موو نه‌ته‌وین دى و
پتر ژى کۆمه‌کا ئامراز و هزر و بیروباوه‌ریین جۆراوجۆر تیدانه کو
وهک نه‌ته‌وه مافی خۆ وهرگرن و سه‌ربه‌خۆ بن چونکی لناف وان جۆره
کۆمه‌له و ژینگه‌ها کۆمه‌کا خه‌لکی هه‌نه کو تیدکۆشن و جۆره‌ها
ئامرازین خه‌باتی هه‌لدبژیرن کو مافی ره‌وایی گه‌لی خۆ وهرگرن و پی
پری شادبن .

له‌ورا ئەف هه‌موو روودان و ئالۆزیین پشتی جه‌نگی جیهانیی دووی و
سیاسه‌تا فان هه‌ردوو لایین به‌یز د دهره‌ق گه‌لی کوردا لدژی وان
هه‌موو جۆره یاسا و پرهنسیپ و رینما و بنه‌مایین نیقده‌وله‌تی و
مرۆفی بوون لسه‌ر ئاستی جیهانی و هه‌موو ریکخراوین وانین سیاسی
کو د هه‌مان دهمدا کورد نه‌ ئەندام بوون د ئەنجام دا ب دريژاهیا وان
کاروخه‌بات و کرده‌وه‌یین سیاسی هه‌موو دژی هه‌لوپست و مافی
کوردان بوون .

ئیرۆ بو هه‌رلايه‌نه‌کی و کهسه‌کی رۆن بوویه کو کوردان بدریژاهیا
دیروکی دۆستی خویی راسته‌قینه نه‌ ناسیه به‌لکو هه‌رده‌م وان ماف و

سامان و دهقەر و جوگرافیا کورد و کوردستانی بۆ پاراستنا بهرژوهندیڤ خۆ بکارئیناینه لهورا ئەم ژى وهك خۆیندکار و گهنج ههلدهین ههردهم دیرۆکا مللهتی تۆماربکهین بۆ نشی لپی مه رادبن .

لهورا ژى مه دقیتن ديارکهین کو بدریژاهیا ئەو سالین گهلی مه هاتیه چهوساندن و مافی وان هاتیه خوارن و ههولا نههیلان و ژناقیرنا وان هاتیه کرن وهك نهتهوه و مرۆق و لدهمهکیدا ئەو ههموو یاسا و ریئما بهلگهنامه و راگههاندنن نیقدهولهتی ههموو هاتنه بکارئینان بۆ هندهك ژوان گهل و نهتهوه و مللهتین دی کو زۆر ژ نهتهوا کورد کیمتربوون ژههر روویهکیقه یانژی پاشکهفتی و بچووکتربوون و یانژی ئەوا بسهری وان هاتی زۆر ئاسانتر و سادهتر و بچووکتربوو ژ وئ یا بسهری گهلی کورد هاتی لچاق وان ماف و چهز و ئارهزویین وان ، کهچی گهلی کورد ژقان ههموو ماف و یاسایان هاتبوونه پشت گوھ هافیتن .

و ژقی زیدهترژی کو ب بهلگه و پهسهندژی و بایبهتی ل سالا (1988ز) گازا ژهحراوی یا جوړاوجۆر بکارهات ژلای رژیمی قه ل

همبەر گه‌لی کورد و وان هه‌موو خه‌لکی سفیل و بیگونه‌ه بگره ژ
زارۆک و ئافرهت و کور و کچ و زه‌لام و گهنج و پیر و دانعه‌مران ل
چه‌ندین جه و ده‌قه‌رین جیاوازی یین کوردستانی کو ب هه‌زاران
کوشتن و ب ساغی بن ئاخ کرن و مای وان تالان کرن و دهر به‌ده‌ر کرن
و بی سهروشوینکرن و ژبلی و یرانکرنا نیژیکی (4500) گوندان ل
هه‌رێما کوردستانا باشور کو ئه‌فه‌ژی ب قوناغین ئه‌نفالی به‌رنیاس
بوو و خه‌لکه‌ک ژمال و ده‌قه‌رین وان هاتنه‌ فه‌گوه‌استن و هه‌ولا
گه‌ورینا زمان و ره‌وشت و تیتال و پرهنسپین وان بیگونه‌هان هاتنه
داین .

ئه‌فا به‌هری کوردان هاتی تاوانه‌کا کیم و بی وینه نه‌بوویه ، راسته
کورد نه‌ ده‌ولهت و ئه‌ندامین کۆمه‌له‌کا سیاسی ل فی جیهانی نه ، لی
دقیابا مافی وان وه‌ک مرۆف هاتبا پاراستن نه‌کو ژرووی نیقده‌ولهتی
فه ب چافه‌کی کیم به‌ری خو دابانی دگه‌ل فان سه‌ره‌اتین وان .

دراستی ژیدا وه‌ک مافی مرۆفی دقیابا ل وی ده‌می کورد ژلای
نه‌ته‌وین ئیکگرتی فه‌ هاتبانه‌ پاراستن ، لی ئه‌گه‌ر ل وی ده‌می
به‌رپرس و تاوانبارین رژیمی لگۆره‌ی وان پرهنسیپ و یاسا و رینما و

به‌لگه‌نامین نیفده‌وله‌تی و نه‌ته‌وین ئیگرتی هاتبانه‌گرتن و دادگه‌هکرن و نه‌و تاوانین وه‌سا مه‌زن ره‌نگه‌ د ده‌ره‌ق گه‌لی کورد دا نه‌هاتبانه‌ نه‌نجامدان .

لی وه‌سا دیاره‌ وان هه‌رده‌م ئه‌ف کۆمکوژی و ده‌رده‌سه‌رییت کوردان بنا‌فخۆیی دیارکرینه‌ ، لی ئه‌گه‌ر ئه‌م به‌حسا مافی مرۆفی بکه‌ین زی هیشتا چ بو کوردان نه‌کریه‌ لسه‌ر ئاستی نیفده‌وله‌تی ل وی ده‌می ، و وان هه‌رده‌م ئه‌ف تاوانین مه‌زنین رژی می‌فه‌شارتینه‌ ، له‌ورا ئه‌م دکارین بیژین ئه‌فه‌ژی جوړه‌ پلانه‌ک بوویه‌ دراستا ماف و داخوایین گه‌لین کورد دا کو ئارمانجا وان ژنافرن و نه‌هیلان و قرکرنا خه‌لکی کورد و زمان و که‌لتوری کورد و کوردستانی بوویه‌ .

پشکا پینجی

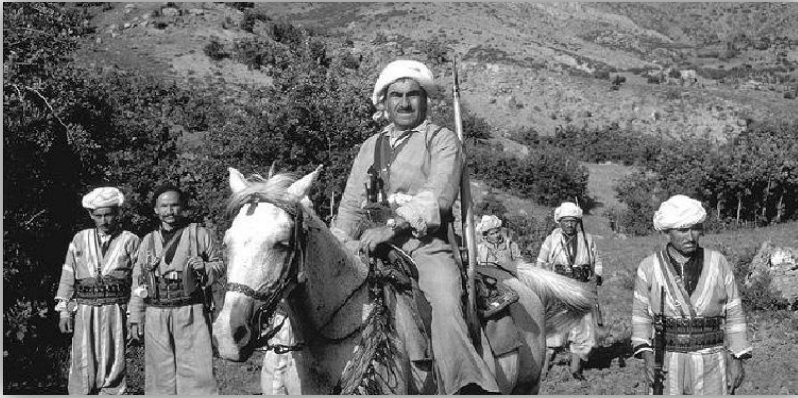
- ✎ ہندەك ژ شۆرهش و سەرھەلدانیڤن كوردی ل دەستیپیکا سەدی نۆزدی تا دوماھیا سەدی بیستی .
- ✎ ہندەك ژ ریککەفتنامان و پەیمانان و لدژی گەلی كورد .

ب وینە

(1999-1800ز)

شیخ مه حمودی حەفید دگەل هەژمارەکا سەرۆک هۆز و
قەبیلەییڤ کوردان ل سلیمانیی 1919ز .

فەگەریانا مەلا مستەفایى بارزانى ژ ئیکەتیا سۆفیه تی 14 ی
تەموزا 1958 ز ، پشتی دوازده سال ل وی وهلاتی مایی .

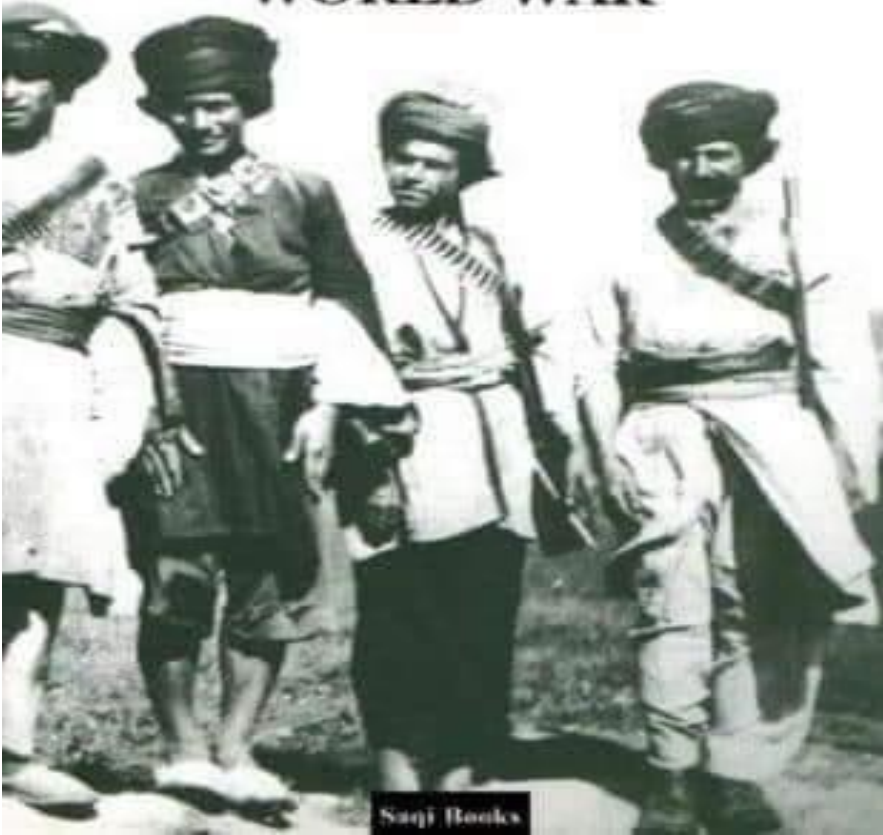
مهلا مستهفایئ بارزانی دهمی دگهل پيشمه رگه ی ب ریککهفتی
بو دانوستاندنن ئاشتیئ بو لایئ عبدالسلام عارف سهروکیئ
عیراقی ل سالا 1964ز .

كۆچبەر بونا مليونا يا كوردان ل ئادارا سالا 1991ز .

Kamal Madhar Ahmad

KURDISTAN DURING THE FIRST WORLD WAR

دهمى كوردان ههول و بزاشين خو بريشه دبهرن بو دامه زانانا
كوردستانه كا سه ربه خو ل سالا 1974 ز .

گۆرهپانا چوارچرا دهمنّ راگه‌هاندنا کۆمارا کوردستان یا پایتەختنّ
وی مه‌هاباد، ژلاینّ پيشه‌وا قازی محه‌مه‌د ل سالا 1946ز.

Simko Shikak 1887 – 31 Juni 1930

سەردارى كورد سىمكو شىكاك ۱۸۸۷ - ۲۱ حوزەيران سالى ۱۹۳۰

سمكويى ئاغايى شكاك دگهل كۆمهكا ههفچهپهريىن خۆ ل سالا 1887
- 1930 ز .

هندەك ژ پيشمه‌رگه‌يپن كوردستانا باشور لدهما ئه‌ركيدا ل
لدزيي داگيركاري و بندهستي ل سالا 1961ز .

سەرکردی ئیکههه سهرهلدانا کوردی لژیئر نافی سهرهلدانا شیخ
عهبدولایی نههری ل سالا 1880 – 1883 ز .

شۆرهشا سالا 1925ز بسهرگردايهتيا شېخ سهعيدئ پيران ل باشورئ
رۆژههلاتا تورکيا و دهستهسهرکونا وان ژلايئ تورکانقه .

سەرھلدا نا ئارارات ل سالا 1926-1930 ز ، بسەر کردایه تیا ئیجسان
نوری پاشا ، ژبەر زۆلم و زۆرداریا تورکان لسەر کوردین باکور .

North Kurdistan – Dersim genocide or ethnocide of the Turkish army in 1938

گومەلگۆز بیهکەیی دەرسیم، دەرسیم باکوری کوردستان سالی ۱۹۳۷
بق ۱۹۳۸

سەرھەلدانا دێرسمی ل سالا 1937-1938 ز ، ل باکوری کوردستانی
و دەستەسەرکەرنا وان ژلای تۆرکان قە .

پهیماناناما لۆزان ل جنیڤ/سوئسرا ، بی پشکداریا کوردان و بوو
نهگه ری ماف خوارنا گه لی کورد ، ل باکور .

سەرهلدانا خەلکى سلیمانىي ل بەردەرگههى سەرا يا ناشتیي
ل نافەرستا سالین سیهان ل سەدی بیستی .

نه خشی نهینی یی دابه شکرنا دهوله تا ئوسمانی (سایکس - بیکو) ل
 سالا 1916ز ، و کوردستان ژ دوو پارچه یان بوونه چوار پارچه .

مەرم ژ فان ھەموو شوۆرەش و سەرھەلدانن کوردی و ئەو پەیمانناما
و ریککەفتنامەیین نھینی یین لدژی گەلی کورد ھاتینە ئەنجامدان
دەربەرین بوویە ژوان رۆژین سەخت و دژوارین کو خەلکی کورد پی
دنالی و ئارمانج ژ وئ خەباتا کوردان نەھیلانا زولم و زۆرداری و
بندەستی بوویە .

و ئەف بەرگریە ژ ی بو بەرقرارکرنا ئازادی و ناشتی و
خۆشگۆزەرانیی ، و لدژی نەھیلانا سیمایین داگیرکاری بوویە و
نافەرۆکا فان خەباتان ژ ی وەرگرتنا دەستھەلاتی و پاراستنا ژيانا تاک
کورد بوویە و لدژی وان وەلات و گەلین ھەولا ژنافرنا کوردستانی و
کەلتور و زمان کوردیی دایی ل پینافی دامەزراندنا کوردستانەکا
سەربەخۆ ل ھەرچوار پارچەیان .

ژێدهر

- 1- به‌لگه‌ی پێن نه‌ته‌وه‌ی پێن یه‌كگرتی ب زمانێ عه‌ره‌بی بێ جه‌ و ده‌م و چاپخانه (ژبه‌ر بێ به‌رگی) .
- 2- هنده‌ك راستین بنه‌ره‌ت ده‌ر به‌ره‌ی نه‌ته‌وه‌ی ئیگرتی ب زمانێ عه‌ره‌بی 1977ز .
- 3- استجواب صدام حسین رجل المتناقضات (محامي عثمان الرواندي) 2002م لندن .
- 4- كورد و كوردستان د به‌لگه‌نامه‌ی به‌ریتانی دا (د . ولید حمدی) .
- 5- كورد و كوردستان (د. عبدالرحمان قاسمۆ) .
- 6- یاداشتنامه‌ی گلوپ پادشا .
- 7- قانون دولي العام .د. عصام العطية .
- 8- سیسته‌می نیفده‌وله‌تی و كوردستان (د. میران عه‌لی) .